

UNIVERZITA KARLOVA
Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění

Ema Součková

Graduály z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory
Graduals from the Workshop of Jan Táborský of Klokotská Hora

autoreferát disertační práce

vedoucí práce: prof. PhDr. Ing. Jan Royt, Ph.D.

konzultant: PhDr. Viktor Kubík, Ph.D.

Praha 2016

Obsah autoreferátu disertační práce

Anotace.....	4
Klíčová slova.....	4
Abstract.....	4
Keywords.....	5
Obsah a struktura disertační práce.....	5
Základní literatura k tématu.....	6
1. Jan Táborský z Klokotské Hory.....	8
1. 1. Rukopisy spojené s Janem Táborským z Klokotské Hory.....	9
2. Iluminátoři.....	11
2. 1. Iluminátor Janíček Zmílelý z Písku.....	12
2. 2. Iluminátor Fabián Puléř.....	13
2. 3. Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka.....	15
2. 4. Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu.....	18
2. 5. Iluminátor Ambrož Ledecký.....	19
2. 6. Iluminátor Pavel Bílý.....	21
2. 7. Iluminátor Adam Cibus.....	21
2. 8. Iluminátoři Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích.....	22
3. Grafické předlohy.....	23
4. Ikonografie.....	23
5. Ornametika.....	24
6. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.....	25
Cíle, metodika bádání a přínos práce.....	30
Seznam vybrané zkráceně citované a použité literatury, diplomových prací (<i>kompletní seznam viz I. svazek disertační práce</i>).....	32
Seznam vybraných použitých pramenů (<i>kompletní seznam pramenů viz I. svazek disertační práce</i>).....	34
Summary.....	35
Seznam publikací doktorandky.....	40

Anotace:

Disertační práce je zaměřena na výzdobu chorálních rukopisů 16. století. První část se věnuje osobnosti písaře Jana Táborského, jenž žil v letech 1499–1572, a nejvýraznějším iluminátorům, kteří se v průběhu 16. století podíleli na výzdobě zpěvníků české provenience. Pozornost je směřována nejenom na často zmiňovaného Fabiána Pulěře, ale také na Matouše Ornyse z Lindperka, Matyáše Hutského z Křivoklátu, Ambrože Ledeckého a další iluminátory. V této souvislosti nelze opominout grafické předlohy Martina Schongauera, Albrechta Dürera, Bernarda Salomona nebo domácí „melantrišské tisky“, podle kterých umělci tvořili.

Náměty vyskytující se v tomto typu rukopisu jsou převážně biblické, korespondující se svátky liturgického roku. Kromě těchto motivů se však v graduálech setkáme v hojné míře i s různými formami prezentace donátorů či demonstrativním zobrazením konfese objednavatelů. Nedílnou součástí dekorací kodexů je též bohatá ornamentální složka, která v sobě zahrnuje jak groteskní motivy, tak rozviliny z druhově určitelných rostlin.

Druhá část disertace se skládá z katalogu hudebních rukopisů, které můžeme z nějakého důvodu spojit s osobností písařského podnikatele Jana Táborského z Klokotské Hory. Vzhledem k dlouhému životu Jana Táborského vykazují jednotlivé exempláře odlišný styl výzdoby, což je způsobeno různými autory iluminací, odlišnými grafickými předlohami i patrně přáními objednavatelů.

V graduálech lze sledovat jak pozdně gotické prvky, tak renesanční či manýristické elementy. Dekorace ručně psaných zpěvníků tvoří na konci 15. a v průběhu 16. století specifickou oblast renesančního umění v zemích Koruny české, jehož hlavními objednavateli byla utrakvistická literátská bratrstva zpívající na kůrech městských kostelů.

Klíčová slova:

Jan Táborský z Klokotské Hory, Fabián Pulěř, Matouš Ornys z Lindperka, Matyáš Hutský z Křivoklátu, Ambrož Ledecký, Albrecht Dürer, Bernard Salomon, Jiří Melantrich starší, graduál, kancionál, miniatura, iluminace

Abstract

The dissertation focuses on the decoration of 16th century choral manuscripts. The first part is devoted to the person of Jan Táborský of Klokotská Hora (1499–1572) who was a scribe and an owner of a scribe manufactory, and to the most significant illuminators of the the 16th century who contributed to the decoration of songbooks in the Lands of the Bohemian Crown. Attention is given not only to the illuminators to whom Jan Táborský of Klokotská

Hora assigned the work and whose contribution can be inferred from the documents or stylistic analysis of their illuminations, but also to their contemporaries. Besides the frequently mentioned Fabián Pulěř, we can assume that Jan Taborský also collaborated with Matouš Ornys of Lindperk, Matyáš Hutský of Křivoklát, Ambrož Ledecký and, presumably, others. In this context, one part of the thesis is focused on engravings by Martin Schongauer, Albrecht Dürer, Bernard Salomon and on the domestic prints by George Melantrich the Elder, as these engravings, mostly woodcuts, served as patterns and inspiration for almost every Bohemian illuminator.

Themes found in this type of manuscript are mostly based on Biblical stories, corresponding to the feasts of the liturgical year. In addition to these themes, the graduals contain many miniatures associated with various forms of self-presentation of the donors or of their confessions. An integral part of the decoration of the manuscripts is rich ornamental adornment which is described in the last chapter of the first section.

The second part of the dissertation consists of a catalogue of musical manuscripts connected with Jan Taborský of Klokotská Hora. Given his long life, the graduals and hymn-books from his workshop show a different style of decoration due to the fact that various authors of illuminations contributed, used sundry graphic templates and, most likely, also worked according to the wishes of various customers. Generally, in the decoration of these books we can see both the Late-Gothic elements, as well as the Renaissance and Mannerist elements.

Keywords:

Jan Táborský of Klokotská Hora, Fabián Pulěř, Matouš Ornys of Lindperk, Matyáš Hutský of Křivoklát, Ambrož Ledecký, Martin Schongauer, Albrecht Dürer, Bernard Salomon, George Melantrich the Elder, gradual, hymn-book, miniature, illumination

OBSAH A STRUKTURA DISERTAČNÍ PRÁCE

V disertační práci jsou zařazeny všechny dosud známé hudební rukopisy, které byly v minulosti s osobností Jana Táborského spojeny.¹ Úvodní kapitola prvního svazku disertační práce je věnována životu Jana Táborského z Klokotské Hory,² který byl písařským podnikatelem, hudebníkem a také autorem řady textů. Patrně sám kodexy neiluminoval a

---

¹ Viz kapitola v disertační práci I. 1. 1. *Rukopisy spojené s Janem Táborským z Klokotské Hory.*

² Viz kapitola v disertační práci I. 1. 0. *Jan Táborský z Klokotské Hory.*

někdy ani sám nesepisoval. Zadával práci ostatním písařům³ a zvláště malířům,⁴ kteří byli mnohdy registrováni v malířském cechu.

V následujících kapitolách jsou představeni iluminátoři pracující v 16. století, u kterých jsou na základě literatury shrnuta životopisná data a rukopisy či jiné práce, jež s nimi můžeme spojit díky zjištěným monogramům či přímo zápisům referujícím o jejich autorství. K jednotlivým malířům jsou pak dále přiřazeny další kodexy, které vykazují stejný styl výzdoby jako knihy, jež jim můžeme připsat z objektivních důvodů. Pro stylovou nejednotnost je zjevné, že se mnohdy na jednom zpěvníku podílelo nezávisle na sobě více malířských osobností. Zároveň docházelo k dodatečnému domalovávání folií v době, kdy byl rukopis svázaný či již přímo náležel objednavatelům. V případě knih určených do mimopražských měst to vedlo k tomu, že donátoři zadali práci místním umělcům, což způsobilo značný pokles úrovně iluminací. Za částí věnované iluminátorům následují kapitoly zaměřené na grafické předlohy a představení jednotlivých rytců,⁵ podle jejichž grafik malíři tvořili a ovlivnili tak výrazným způsobem celý ráz výzdoby. Kompoziční schémata z rytin Martina Schongauera, Albrechta Dürera a zvláště Bernarda Salomona byla do figurálních výjevů mnohdy přejímána do každého detailu. Další část disertace se věnuje ikonografii⁶ a ornamentice v graduálech.⁷

Druhý svazek disertační práce představuje katalog rukopisů,⁸ které lze z nějakého důvodu spojit s Janem Táborským. V úvodu každé kapitoly věnované tomu kterému zpěvníku je stručně zmíněn stav dochování, datace, současné deponování rukopisu, případně historické okolnosti jeho vzniku a místo, kde byl užíván. U každého graduálu je pak především shrnuta literatura a z toho plynoucí poznatky o tom kterém rukopise. Následuje formální popis iluminovaných folií, u nichž jsou uvedeny rubrikované svátky i incipitní iniciály a určení jednotlivých ikonografických motivů, jež se v graduálu vyskytují. Pokud bylo možné dohledat analogii v rovině stylové či námětové, je to zde uvedeno spolu s grafickou předlohou, podle které byla zmíněná miniatura vytvořena.

ZÁKLADNÍ LITERATURA K TÉMATU

V odborné literatuře můžeme sledovat zájem badatelů o tento druh rukopisů od 19. století. Z nejvýznamnějších studií je možné uvést práci Jana Erazima Vocela „Miniatury

³ Viz kapitola v disertační práci I. 1. 2. *Písaři z dílny Jana Táborského*.

⁴ Viz kapitola v disertační práci I. 2. 0. *Iluminátoři* a její podkapitoly.

⁵ Viz kapitola v disertační práci I. 3. 0. *Grafické předlohy* a její podkapitoly.

⁶ Viz kapitola v disertační práci I. 4. 0. *Ikonografie chorálních rukopisů 16. století* a její podkapitoly.

⁷ Viz kapitola v disertační práci I. 5. 0. *Ornamentální výzdoba chorálních rukopisů* a její podkapitoly.

⁸ Viz II. *KATALOG HUDEBNÍCH RUKOPISŮ JANA TÁBORSKÉHO Z KLOKOTSKÉ HORY*.

české XVI. století“,⁹ dále několik studií Antonína Rybičky,¹⁰ které se věnovaly vybraným graduálům, či na přelomu 19. a 20. století především práce Karla Chytila.¹¹ Po polovině 20. století je jedním z nejvýznamnějších badatelů Jiří Kropáček,¹² který vyzdvihuje především práci Fabiána Puléře. Dále Jarmila Vacková,¹³ jež však výzdobu tohoto typu rukopisu hodnotí jako „*anachronismus, přežitek středověku, u kterého lze jen v omezené míře počítat s faktorem vědomého historismu*“.¹⁴ J. Vacková také zdůrazňuje, že se jinde v Evropě podobné zpěvníky nevyskytují.¹⁵ Toto tvrzení je ale silně diskutabilní. Autorka patrně narážela na fakt, že monumentální iluminované hudební rukopisy byly objednávány převážně utrakvistickými literátskými bratrstvy. Nicméně s iluminovanými kancionály se můžeme setkat i v okolních zemích střední Evropy nebo i v Itálii a Francii, a to též v 16. století.¹⁶

Chorálním rukopisům, pozdně gotickým, se také věnoval Josef Krása, který zaměřil svoji pozornost především na Místra Litoměřického graduálu, Janíčka Zmílelého z Písku a Pavla Mělnického.¹⁷ Kodexy vznikající po polovině 16. století hodnotí jako práci řemeslné úrovně.¹⁸ V roce 1997 vyšla studie Michala Šronka v knize k výstavě „Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy“.¹⁹ Autor zde polemizuje s J. Vackovou a výzdobu graduálů hodnotí jako „*záměrný historismus, srovnatelný s vědomými odkazy na středověkou minulost, která se projevovala např. v církevní architektuře používáním gotického tvarosloví až do počátku 17. století*“.²⁰ Z autorových prací je velice přínosný biografický slovník pražských malířů, v němž jsou shrnuty informace o pražských iluminátorech přelomu 16. a 17. století.²¹

Další badatel, kterého není možné v souvislosti s výzdobou graduálů opominout, je Pavel Brodský, k jehož stěžejním pracím patří především katalogy iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea²² a Strahovské knihovny.²³ V úvodních studiích těchto katalogů

⁹ Viz VOCEL 1859. Tato stať je totožná s článkem z Památek archaeologických a místopisných III, 1859, 241–257. Vydána byla nákladem Jaroslava Pospíšila a takto samostatně je dostupná např. ve Studovně starých tisků a rukopisů v NK ČR.

¹⁰ Viz RYBIČKA 1857b, 182–184; RYBIČKA 1865a, 52–56; RYBIČKA 1865b, 84–88; RYBIČKA 1881, 56–64.

¹¹ Viz CHYTEL 1895, 339–343; CHYTEL 1896; CHYTEL 1898; CHYTEL 1899; CHYTEL 1906.

¹² Viz KROPÁČEK 1952a; KROPÁČEK 1962.

¹³ VACKOVÁ 1959; VACKOVÁ 1968, 379–393; VACKOVÁ 1989, 93–105.

¹⁴ VACKOVÁ 1989, 95.

¹⁵ VACKOVÁ 1989, 98.

¹⁶ Fond hudebních iluminovaných rukopisů uchovává např. Britská knihovna v Londýně, viz k tomu např. KREN 1983 nebo Veřejná knihovna v New Yorku viz ALEXANDER/MARROW/SANDLER 2005.

¹⁷ Viz KRÁSA 1978, 387–457; KRÁSA 1984, 596–611.

¹⁸ Viz KRÁSA 1990b, 115.

¹⁹ Viz ŠRONĚK 1997b, 353–375.

²⁰ ŠRONĚK 1997b, 363.

²¹ ŠRONĚK 1997a.

²² BRODSKÝ 2000.

²³ BRODSKÝ/PAŘEZ 2008.

zařazuje fondy knihoven do širšího kontextu a věnuje se nejvýznamnějším iluminátorům, kteří v té době působili v zemích Koruny české.²⁴ Z nejnovějších publikací je nutné zmínit též autorovu knihu „Krása českých iluminovaných rukopisů“,²⁵ jež je cenná především pro množství kvalitních barevných reprodukcí, které obsahuje. P. Brodský zde také shrnuje vývoj knižní malby v Českých zemích.²⁶ Z kodikologického a liturgického hlediska graduály studuje Barry Frederic Hunter Graham, z jehož prací je nejpřínosnější obsáhlý katalog „Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620“,²⁷ v němž je představeno mnoho graduálů české provenience.

Výzdobě renesančních graduálů se věnovala Martina [Kratochvílová] Šárovcová, která se ve své disertační práci zaměřila na ikonografický rozbor iluminací a jejich souvislost s jednotlivými zpěvy v průběhu liturgického roku.²⁸ M. Šárovcová se naopak nevěnovala stylovému rozboru jednotlivých miniatur či iluminátorům, a kromě jedné studie,²⁹ kde však shrnuje spíše dosavadní poznatky jiných badatelů, nezaměřila svoji pozornost ani na grafické předlohy.

Z nejnovějších studií je třeba uvést i stať Viktora Kubíka „Knižní malba v Krušnohoří“, která je součástí obsáhlého katalogu výstavy „Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí“.³⁰ Studie představuje vývoj knižní malby v severních Čechách na přelomu středověku a novověku a objasňuje některá východiska iluminátorů tvořících v době rodící se renesance. Z oblasti severních a severozápadních Čech se dochoval obsáhlý fond bohatě iluminovaných rukopisů, zvl. graduálů, kterým je věnována pozornost v jednotlivých heslech tohoto katalogu.³¹

1. JAN TÁBORSKÝ Z KLOKOTSKÉ HORY

Písař Jan Táborský³² se narodil pravděpodobně kolem roku 1500 v Klokotech u Tábora.³³ V literatuře je často zmiňován jako iluminátor či majitel iluminátorské dílny,³⁴ byl však spíše písařem – tedy majitelem písařské dílny i vydavatelem a pravděpodobně také

²⁴ BRODSKÝ 2000, XI–XXXVIII; BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 19–29.

²⁵ BRODSKÝ 2012.

²⁶ BRODSKÝ 2012, 27–44.

²⁷ GRAHAM 2006.

²⁸ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a.

²⁹ ŠÁROVCOVÁ 2010d, 497–512.

³⁰ KUBÍK 2015a, 97–106.

³¹ Viz KLÍPA/OTTOVÁ 2015.

³² Výběrová bibliografie k němu: WINTER 1893–1895, 555–556; TEIGE 1901; CHYTL 1906, 48, 79, 179, 180; WINTER 1913, 502; ŠIMÁK 1939, 178; KROPÁČEK 1952a, 121–123; HORÁK 1965, 246–248; KOUBA 1988, 55; KRÁSA 1990b, 115; GRAHAM 1998, 18; GRAHAM 2006, 87–92, PUMPRLA 2010, 1106–1107.

³³ TEIGE 1901, 1.

³⁴ Např.: LIVOROVÁ 1948, 75; ŠRONĚK 1997b, 364; GRAHAM 1998, 18; VOIT 2006, 437.

autorem řady textů písní, což již zmiňuje Josef Teige v předmluvě k vydané Zprávě o orloji staroměstském,³⁵ jehož byl Jan Táborský po nějakou dobu správcem.

Jan Táborský měl řadu spolupracovníků písařů, jejichž jména jsou zapsána v některých rukopisech z jeho dílny. Známi jsou Adam Kazibaba z Kosmačova,³⁶ Matěj Pecka Klatovský³⁷ a Vavřinec Bílý.³⁸ Co se týče iluminátorů, bezpečně spolupracoval s Fabiánem Puléřem, který je spolu s ním vyobrazen ve Svatovítském graduálu.³⁹ Kromě F. Puléře však patrně s jeho dílnou spolupracovali i Matouš Ornys z Lindperka, Matyáš Hutský z Křivoklátu a další iluminátoři. Jan Táborský z Klokotské Hory zesnul v Praze roku 1572.⁴⁰

1. 1. Rukopisy spojené s Janem Táborským z Klokotské Hory

S Janem Táborským byly již v minulosti spojeny rukopisy, jež obsahují básnický akrostich nebo jeho erb.⁴¹ Objevují se v druhém díle Svatovítského graduálu,⁴² v Čáslavském graduálu,⁴³ ve Žlutickém graduálu,⁴⁴ v Klatovském českém graduálu,⁴⁵ v Teplickém graduálu,⁴⁶ v Lounském graduálu,⁴⁷ ve Staroměstském graduálu,⁴⁸ v Rybařovském graduálu⁴⁹ a v Graduálu z Britské knihovny.⁵⁰ Klatovský latinský graduál nese na jedné straně zápis o svém vzniku.⁵¹

Kromě graduálů obsahujících erb Jana Táborského z Klokotské Hory existuje i několik kodexů, které mají na svých stranách pouze monogramy I/T, jenž by tedy pravděpodobně mohl ukazovat na Jana Táborského. Konkrétně se jedná o latinský

³⁵ TEIGE 1901, 1–6. K autorství písní Jana Táborského dále především OREL 1932.

³⁶ Jeho jméno je zapsáno na fol. 381v Rybařovského graduálu (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Mus. Hs. 15509) 1568. K němu VOIT 2006, 437.

³⁷ Ten je zmíněn v Teplickém graduálu (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 1) z roku 1560 na fol. 1r, v Klatovském graduálu (Klatovy, Vlastivědné museum dr. Hostače v Klatovech, sign. MS 1) z 60. léta 16. století na fol. 1r, ve Staroměstském graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) z let 1561–1567 na předním přidešti. K němu MADĚRA 2001a, 103.

³⁸ Toto jméno se nachází na fol. 1v Žlutického graduálu (Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27) 1558–1565. K němu WINTER 1909, 223.

³⁹ Fol. 29v, Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552.

⁴⁰ TEIGE 1901, 3.

⁴¹ K erbů MALINOVSKÝ 2002, 112; MYSLIVEČEK 2006, 265.

⁴² Fol. 1v, Svatovítský graduál (Muzeum hl. m. Prahy, inv.č. 9 261) 1552.

⁴³ Ff. 444r–444v, Čáslavský graduál (Wien, ÖNB, sign. Mus. Hs. 15503) 1557.

⁴⁴ Ff. 1v a 3v Žlutický graduál (Praha, PNP, sign. TR I 27) 1558–1565.

⁴⁵ Ff. 1r a 51v Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

⁴⁶ Fol. 1r, Teplický graduál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560.

⁴⁷ Ff. 1r a 1v, Lounský graduál Jana Táborského z Klokotské Hory (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1561–1563.

⁴⁸ Fol. 1r, Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567.

⁴⁹ Ff. 381r–381v, Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, sign. Mus. Hs. 15509) 1568.

⁵⁰ Fol. 3v, Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

⁵¹ Na fol. 545r Klatovského latinského graduálu (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače, sign. CS KL 403) z let 1537–1585 je text ve znění: „*Hoc opus perfecit Joannes Taborinuss Prage. Anno xpi M D XXXVII*“. Viz VANČURA 1928–1929, 1500.

Chrudimský graduál,⁵² kde se nacházejí monogramy I/T spolu s letopočtem 1530.⁵³ Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži má na jednom foliu taktéž monogramy I/T.⁵⁴

Dále se monogramy I/T objevují v Českém litoměřickém graduálu⁵⁵ a Vodňanském kancionálu, který byl patrně dokončen roku 1543.⁵⁶ Vodňanský rukopis však nemá žádné iluminace, nacházejí se v něm jen tři větší kaligrafické iniciály,⁵⁷ které mohly být vytvořeny až v 19. století.

Stojíme tady však před otázkou, zda monogram I/T, který se v těchto knihách vyskytuje, identifikuje Táborského jakožto písaře, nebo jde o označení jeho autorství jednotlivých textů písní. Tato otázka zůstává otevřena pro další studium těchto rukopisů především ve sféře muzikologické a kodikologické.

V několika dalších kodexech se také můžeme setkat s básnickým akrostichem – písní, jejíž počáteční písmena dávají dohromady jméno Jana Táborského z Klokotské Hory. Vždy se jedná o píseň, která sama o sobě nesděljuje, že by rukopis vyšel z dílny Jana Táborského. Nicméně, to že byla do zpěvníku takováto skladba zařazena, může ukazovat na Jana Táborského v širším kontextu.

Píseň tohoto druhu se objevuje v tzv. Českém zpěvníku od dominikánů.⁵⁸ Její počáteční písmena dávají dohromady sdělení „*TABORSKAYGAAN*“. Dále se zpěv, který je ve skutečnosti básnickým akrostichem, vyskytuje také ve dvou knihách z Knihovny Národního muzea, jež jsou zde deponovány pod sign. I A 16⁵⁹ a I A 15.⁶⁰

V minulosti byl Janu Táborskému přiřazen také rukopis, který z objektivních důvodů nemohl vyjít z jeho dílny. Emma Urbánková v roce 1957⁶¹ předpokládala, že dvoudílný Graduál z Lomnice nad Popelkou vyšel z dílny Jana Táborského.⁶² Tento zpěvník však má v prvním díle na fol. 473r a v druhém svazku na fol. 382v zápis, který nás zpravuje o tom, že

---

⁵² Chrudimský graduál (Chrudim, Reg. m., přír. č. 12580) 1530–1549.

⁵³ Na fol. 2r Chrudimského graduálu (Chrudim, Reg. m., přír. č. 12580) se nachází letopočet 1530. Na fol. 307v je zapsán letopočet 1549.

⁵⁴ Fol. 90v, Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv.č. 21428) 40.–80. léta 16. století.

⁵⁵ Ff. 11v, 139r a 269r, Litoměřický graduál (Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6) 1543.

⁵⁶ Ve Vodňanském kancionálu (Vodňany, Městské muzeum a galerie, inv. č. 16) z roku 1543 nalezneme monogramy I/T např. na ff. 25r, 62r, 74v, 75v, 167v a 189r.

⁵⁷ Nacházející se na ff. 2r, 36r a 115r Vodňanského kancionálu (Vodňany, Městské muzeum a galerie, inv. č. 16) 1543.

⁵⁸ Ff. 79r–79v, Český zpěvník od dominikánů (Praha, NA, fond Řádový archiv dominikánů, stará signatura č. 257, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století.

⁵⁹ Ff. 223v – 224v, Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století.

⁶⁰ Ff. 17r–21v, 290v–291v, Kancionál Betlémské kaple (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

⁶¹ URBÁNKOVÁ 1957, 24–25.

⁶² Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a/ XVII A 53b) 1578/ 1580.

byl sepsán Janem Kantorem Starým. Dalším graduálem, který byl Janu Táborskému přiřazen tentokrát Annou Livorovou,⁶³ je Sobotecký graduál.⁶⁴

Třetí díl Písní chval božských z Týnského chrámu⁶⁵ lze spojit s Janem Táborským vzhledem k tomu, že jeho první díl, deponovaný v Britské knihovně v Londýně,⁶⁶ byl pravděpodobně sepsán v jeho dílně.

Dvoudílný Křižovnický graduál⁶⁷ obsahuje v prvním díle na fol. 88r monogram FP – identifikující Fabiána Pulře. Jelikož Pulěř byl spolupracovníkem Jana Táborského z Klokotské Hory, jak je již zmíněno výše, předpokládala Jarmila Vacková, že by i tento rukopis mohl vyjít z Táborského dílny.⁶⁸

Fabián Pulěř pravděpodobně iluminoval též dnes nezvěstný Kaňkovský graduál,⁶⁹ z kterého pravděpodobně pocházejí dvě folia zobrazující upálení Mistra Jana Husa a popravu kutnohorských havířů pod Křivoklátem a u Poděbrad, uchovávaná dnes v Knihovně Národního muzea v Praze a tři vyřiznuté iluminované iniciály ze Sbírkky grafiky a kresby v Národní galerii v Praze.

Jarmila Vacková v minulosti spojila s dílnou Fabiána Pulře i Českobrodský graduál.⁷⁰ Ani tento kodex nenese žádné identifikační znaky, které by odkazovaly na písařskou dílnu, z níž vyšel. Pokud by ho však iluminoval Fabián Pulěř, lze předpokládat, že by mohl být sepsán v dílně Jana Táborského z Klokotské Hory.

Dalším rukopisem je Teplický kancionál,⁷¹ jenž byl v minulosti několikrát označen jako druhý díl Teplického graduálu.⁷² Na základě hudebního obsahu spojila tento zpěvník s dílnou Jana Táborského z Klokotské Hory Jitka Žižková ve své disertační práci.⁷³

2. ILUMINÁTOŘI

Výzdobu chorálních rukopisů lze zčásti spojit s konkrétními osobnostmi, které v průběhu 16. století tvořily na území Čech. V jejich dekoracích lze sledovat postupnou proměnu stylu, která přechází z pozdní gotiky do renesančního až manýristického tvarosloví.

⁶³ LIVOROVÁ 1948, 68–76. (Anna Livorová není totožná s Anežkou Livorovou-Merhautovou.)

⁶⁴ Sobotecký graduál (Jičín, SOKA, Fond – Archiv města Sobotky, kniha 9) 1. pol. 16. století.

⁶⁵ III. díl Písní chval božských (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 8) 1578.

⁶⁶ Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

⁶⁷ Dvoudílný Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7 / XVIII A 6) 1559–1592.

⁶⁸ VACKOVÁ 1968, 381; VACKOVÁ 1989, 95.

⁶⁹ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, KNM, sign. 1 A c 109) 1559–1561 a tři vyřiznuté iniciály (Praha, NG v Praze – Sbírkka grafiky a kresby, inv. č. K4294/ K4295/ K4296) 1559.

⁷⁰ VACKOVÁ 1968, 381; VACKOVÁ 1989, 95. Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557.

⁷¹ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566.

⁷² Viz VACKOVÁ 1968, 380; PUDILOVÁ 1973, 43; VACKOVÁ 1989, 95.

⁷³ ŽIŽKOVÁ 2007, 129.

2. 1. Iluminátor Janíček Zmílelý z Písku

Osobnost Janíčka Zmílelého z Písku⁷⁴ je dnes stále v mlhavém oparu hypotéz. Prozatím s ním nemůžeme spojit žádná životopisná data. Na konci 19. století si Karel Chytil povšiml, že se v latinském *Mladoboleslavském graduálu* nachází iniciála,⁷⁵ u které stojí postava mladíka s nápisovou páskou „*Janiczek Zmílely z Piesku Illuminator*“.⁷⁶ Na základě stylové podobnosti pak spojil s osobností Janíčka Zmílelého ještě *Franusův kancionál*.⁷⁷

Zoroslava Drobná⁷⁸ s odkazem na Roberta Brucka⁷⁹ a Ilonu Berkovits⁸⁰ přiřadila Janíčkově dílně i *Ostříhomský graduál*,⁸¹ *Žitavský graduál*⁸² a dále některé iluminace *Jenského kodexu*.⁸³

Pavel Brodský zařadil na počátek Janíčkovy tvorby i *Modlitební knížku z Knihovny Národního muzea*,⁸⁴ která je zdobena pouze jednou figurální iniciálou a řadou ornamentálních liter.⁸⁵ Blízký Janíčkově dílně je podle něj též *latinsky psaný graduál z Knihovny Národního muzea*,⁸⁶ který má pouze ornamentální výzdobu a droalerie.⁸⁷

Pavel Brodský dále předpokládal, že z okruhu dílny Janíčka Zmílelého mohl vyjít i iluminátor zoomorfních drolerických motivů rukopisu *Starého zákona ze Strahovské knihovny*.⁸⁸ Podíl iluminátora Janíčka Zmílelého z Písku je nutné hledat rovněž v menších

---

⁷⁴ Výběrová bibliografie k němu: CHYTEL 1896, 24–29; CHYTEL 1906, 125, 127; KROPÁČEK 1952, 47; DROBNÁ 1955, 181–204; DROBNÁ 1970, 22, 30, 57–70; KRÁSA 1978, 437–439; GRAHAM 2000, 326–328; BRODský 2000, XXXI–XXXII.

⁷⁵ Fol. 201r, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, Muzeum Mladoboleslava, in. č. 21691) 1509, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTEL 1896, 25; MIKANOVÁ 1969, 206; MIKANOVÁ 1974, 84; KRÁSA 1978, 437; GRAHAM 2006, 278–282.

⁷⁶ CHYTEL 1896, 29.

⁷⁷ *Franusův kancionál* (Hradec Králové, Muzeum východních Čech, sign. Hr-6) 1505, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTEL 1896, 29; KRÁSA 1978, 437–439; GRAHAM 1998, 38–48; BLÁHA 2005, 33; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 432–433; BRODský 2012, 42, 144, obr. 202.

⁷⁸ DROBNÁ 1955, 198, 203.

⁷⁹ BRUCK 1906, 374–377.

⁸⁰ BERKOVITS 1941, 3–16.

⁸¹ *Ostříhomský graduál* (Esztergom, Főszékesegyház Könyvtár, sign. Ms I 3) poč. 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu BERKOVITS 1941, 3–16; KRÁSA 1978, 439; GRAHAM 2006, 162–165.

⁸² *Žitavský graduál* (Zittau, Christian-Weise-Bibliothek, sign. Mscr A III) 1512, výběrová bibliografie k rukopisu: BRUCK 1906, 374–377; KRÁSA 1978, 438–439; BRODský 2005–2006, 251–253; GRAHAM 2006, kat. č. 134, 590–593.

⁸³ *Jenský kodex* (Praha, KNM, sign. IV B 24) poč. 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu: DROBNÁ 1955, 181–204; FRIEDL 1955–1956, 29; HUSA 1956, 23–33; STEJSKAL/VOIT 1991, 67–68; BRODský 2000, 49–54; STUDNÍČKOVÁ 2010a, 162–165.

⁸⁴ *Knížka modlitební* (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. III H 37) kolem 1500, k rukopisu např. BRODský 2000, 43.

⁸⁵ BRODský 2000, XXXII.

⁸⁶ *Latinský graduál z Knihovny Národního muzea* (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. XVI B 15) první čtvrtina XVI. století, k rukopisu např. BRODský 2000, 261.

⁸⁷ BRODský 2000, XXXII.

⁸⁸ BRODský/PAŘEZ 2008, 23. *Starý zákon* (Praha, Kr. k. prem. na Strahově, sign. DB III 9) počátek 16. století, k rukopisu BRODský/PAŘEZ 2008, 86–87.

figurálních výjevech a ornamentální složce vyskytující se ve velkém *Litoměřickém graduálu*.⁸⁹

Stylově se pracím Janíčka Zmilelého zdá být blízká i výzdoba *dvoudílného graduálu z Ústí nad Labem*,⁹⁰ který je v literatuře datován na přelom 15. a 16. století. Iluminátor navazuje na Janíčka typem líbezných tváří. Podobně také konturuje jednotlivé postavy ve výjevech a ostrou linkou vytváří dramatické záhyby draperie oděvů.

Dva kodexy spojené v minulosti s Janem Táborským vykazují stylovou podobnost s výše zmíněnými kancionály, jež byly připsány právě Janíčkovi. Prvním rukopisem je *Chrudimský latinský graduál*,⁹¹ u kterého již Karel Chytil naznačil, že by mohl vzniknout v dílně Janíčka Zmilelého.⁹² Druhým zpěvníkem je *Sobotecký graduál*.⁹³ Zatímco iluminátor latinského Chrudimského graduálu se jeví jako poměrně schopný dekorátér a špatný figuralista, u Soboteckého graduálu je tomu naopak.

Styl Janíčka Zmilelého z Písku se ve figurálních iniciálách projevuje především charakteristickým zobrazováním líbezných tváří, které nevykazují typové nebo portrétní rozlišení, např. postava soukeníka Jana Franuse na úvodní straně Franusova kancionálu je namalována stejným způsobem jako figury v biblických výjevech. V některých případech pokulhává řešení kompozice prostoru, jež se vyznačuje kulisovitě řazenými postavami za sebou. Přesvědčivě působí iluminace, které jsou vytvořené podle grafických předloh Martina Schongauera.

2. 2. Iluminátor Fabián Pulěř

Fabián Pulěř⁹⁴ je prvním doloženým malířem, který spolupracoval s Janem Táborským z Klokotské Hory. Zemřel koncem roku 1562,⁹⁵ čili o 10 let dříve než Jan Táborský, který poté navázal spolupráci i s jinými iluminátory.

⁸⁹ BRODSKÝ 2000, 52. Litoměřický graduál (Lovosice, SOkA, sign. IV C 1) 1517, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTEL 1906, 153–156; KROPÁČEK 1952a, 48–63; KRÁSA 1978, 442–448; STEJSKAL/ VOIT 1991, kat. č. 64, s. 68–69; GRAHAM 2006, kat. č. 35, 245–249; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 429–431; KABOURKOVÁ 2013; KUBÍK 2015d, 205–209.

⁹⁰ Ústecký graduál (Ústí nad Labem, Muzeum města Ústí nad Labem, sign. ST 1490/ ST 1491) poč. 16. století, k rukopisu: KUBÍK 2015e, 288–289.

⁹¹ Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Reg. m. , přír. č. 12580) 1530–1549, výběrová bibliografie k rukopisu viz 6. *Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*.

⁹² CHYTEL 1896, 29.

⁹³ Sobotecký graduál (Jičín, SOkA, kniha 9) 1. třetina 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu viz 6. *Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*.

⁹⁴ Výběrová bibliografie k F. Pulěrovi: VOCEL 1859, 7–14; CHYTEL 1906, 47, 48, 73, 79, 80, 81, 82, 179–185, 293; KROPÁČEK 1952a, s. 78–120; VACKOVÁ 1968, 380; ŠRONĚK 1997b, 363–364; SVITÁKOVÁ 2016.

⁹⁵ CHYTEL 1906, 80.

V několika rukopisech se vyskytují jeho iniciály či jiný doklad jeho autorství. Ve *Žlutickém graduálu* se hned na titulní straně objevuje zápis sdělující, že Pulěř pocházel z Ústí nad Labem a byl malířem na Starém Městě pražském.⁹⁶

Jeho pravděpodobně první iluminace nacházíme ve dvoudílném *Svatovítském zpěvníku z let 1551–1552*,⁹⁷ kde se objevuje výše zmíněný autoportrét a dále na několika foliích monogramy F/P.⁹⁸ *Čáslavský graduál*⁹⁹ obsahuje taktéž na jednom foliu monogramy F/P a dále zápis o tom, že Pulěř výzdobu jednoho folia provedl na svůj vlastní náklad.

Fabián Pulěř se pravděpodobně podílel i na nedochovaném *Kaňkovském graduálu*,¹⁰⁰ o čemž referuje zpráva vydaná v minulosti Josefem Šimkem.¹⁰¹ Monogramy F/P nese folio s Kmenem Jesse v borduře v prvním *díle Křižovnického graduálu*, kde je připojen letopočet 1559.¹⁰² Další Pulěřovy dekorace lze nalézt v *Teplickém graduálu*,¹⁰³ v němž se na jedné straně taktéž nachází zápis sdělující rodiště iluminátora.

Dalším kodexem, na kterém se Fabián Pulěř prokazatelně podílel, je *Lounský graduál*,¹⁰⁴ obsahující na jednom foliu jeho iniciály. V Teplickém a Lounském graduálu jsou si navzájem velmi blízké miniatury s klečícím králem Davidem před Bolestným Kristem na oblacích.¹⁰⁵ Podobně je zpracována nejen krajina s dlouhým průhledem, ale i figura krále

---

⁹⁶ V architektonické nice je na fol. 1r Žlutického graduálu (Praha, PNP, sign. TR I 27) z roku 1558–1565 na levé straně tabulka s textem: „*FABIAN POLLIAR Z AUSTI NAD LABEM MALERZ W STAREM MIESTE PRAZSKEM.*“ Výběrová bibliografie k rukopisu viz kapitola v autoreferátu *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

⁹⁷ Svatovítský graduál (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552 a Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 9 261) 1552. Výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

⁹⁸ Ff. 30r a 154r Svatovítského graduálu (Praha, Archiv PH, sign. P 10) 1551–1552 a fol. 2r druhého dílu Svatovítského graduálu (Praha, Muzeum hl. m. Prahy, inv. č. 9 261) 1552.

⁹⁹ U iniciály na fol. 95r Čáslavského graduálu (Wien, ÖNB, sign. 15503) z roku 1557 se objevují monogramy F/P a pod kolumnou na tomto foliu je poté zapsáno: „*Toto pak gest Fabiana Malyrze na jeho vlastní náklad.*“ výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

¹⁰⁰ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, KNM, sign. 1 A c 109) 1559–1561; Zlomky Kaňkovského graduálu – vyřiznuté iniciály (Praha, NG – Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K4294/ K4295/ K4296) 1559. výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

¹⁰¹ ŠIMEK 1892, 461–464.

¹⁰² Fol. 88r, Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592. výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

¹⁰³ Na fol. 147v Teplického graduálu (Teplice, Reg. m., sign. Ms.1) z roku 1560 se nachází nápisová páska s textem: „*Fabian Polliar z Austi nad Labem Malerz w Stare Miestie Pražském.*“ výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

¹⁰⁴ Na fol. 195r Lounského graduálu Jana Táborského (Louny, SokA, sign. I G 9) dopsaného roku 1563 se objevují monogramy F/P s letopočtem 1561. výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory.*

¹⁰⁵ Fol. 2r Teplického graduálu (Teplice, Reg. m., sign. Ms 1) 1560 a fol. 2r Lounského graduálu (Louny, SokA, sign. I G 9) 1563.

Davida a obnažená postava Krista. S dílnou Fabiána Pulěře lze spojit též *Českobrodský graduál*.¹⁰⁶

Fabián Pulěř byl stejně jako jiní iluminátoři závislý především na grafických předlohách Albrechta Dürera a Bernarda Salomona, jejichž kompozice přenáší do vlastních iluminací. Za vlastní invenci malíře můžeme považovat řešení krajinných scénérií, které nabízejí dlouhé průhledy často v dálce zakončené vrcholky velehor.

V Pulěřových rukopisech se nachází též bohatá různorodá ornamentální složka, která se jednak skládá z rozvilin zaostřených a laločnatých typů akantu,¹⁰⁷ druhově určitého rostlinstva – tzn. růže, bodlák, hrách nebo vinná réva i groteskní ornamentiky, jež předznamenává manýrismus a pomalu oprostňuje výzdobu jeho rukopisů od pozdně gotických vzorů. Zároveň se však v iluminovaných bordurách F. Pulěře nachází často drolerie v podobě hrajících si zvířat, což lze považovat za vliv výzdoby středověkých kodexů. Celkově lze Pulěřovu práci hodnotit jako kvalitní ukázkou iluminací, jejichž kompozice jsou recepcí soudobých rytin se zdatně provedeným koloritem jednotlivých výjevů.

2. 3. Iluminátor Matouš Ornys z Lindperka

Matouš Ornys z Lindperka¹⁰⁸ se pravděpodobně narodil v druhé čtvrtině 16. století¹⁰⁹ a zemřel mezi 16. a 22. únorem roku 1600.¹¹⁰ František Jelínek ve své Historii města Litomyšle na základě archivních materiálů o vyplácení odměny za výzdobu *Litomyšlského graduálu*,¹¹¹ určil za autora miniatur tohoto rukopisu Matouše Ornyse.¹¹²

Dalším zpěvníkem, který Matouš Ornys iluminoval, byl *Třebeňický graduál*,¹¹³ kde se nachází miniatura zabírající skoro polovinu folia a zobrazující jeho erb.¹¹⁴

Matouš Ornys či jeho dílna provedl patrně též výzdobu *Klatovského graduálu*,¹¹⁵ jenž má na fol. 67v monogramy M/O.¹¹⁶

¹⁰⁶ VACKOVÁ 1968, 381. Českobrodský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) 1557. výběrová bibliografie k rukopisu viz II. *Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*.

¹⁰⁷ Viz srov. KUBÍK 2010, 220, obr. Tab. II 10 - a1, b1, b2.

¹⁰⁸ Výběrová bibliografie k němu: DOBICERA 1847, 326; RYBIČKA 1857, 90–91; CHYTL 1906, 83–87, 185–188, 294, 301; VACKOVÁ 1968, 382; STEJSKAL 1976, 13–58; BRODSKÝ 2012, 43.

¹⁰⁹ RYBIČKA 1857, 91.

¹¹⁰ K tomu CHYTL 1906, 86.

¹¹¹ Litomyšlský graduál (Litomyšl, Regionální muzeum, inv. č. R–203) 1561–1563, výběrová bibliografie k rukopisu: JELÍNEK 1845, 24; RYBIČKA 1881, 59–64; ŠTĚPÁNEK 1887, 1–24; CHYTL 1906, 185–186; VACKOVÁ 1968, 383; MOUČKOVÁ 2011; BRODSKÝ 2012, 43, 72, 81, 101, 128, 203, 285, obr. 47, 67, 114, 175, 333, 493.

¹¹² JELÍNEK 1845, 24.

¹¹³ Třebeňický graduál (Litoměřice, Státní oblastní archiv v Litoměřicích, bez sign.) 1574–1583, výběrová bibliografie k rukopisu. CHYTL 1906, 185; VACKOVÁ 1968, 382; KROPÁČEK/PREISS 1988, 200; ŠRONĚK 1997b, 364; GRAHAM 2006, 545–549; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 459–461.

¹¹⁴ Na fol. 441v Třebeňického graduálu (Litoměřice, SOA, bez sign.) z let 1574–1583 je v tabulce napsáno: „*Matheus Ornys a Lindperk. Pictor Regni Bohemie Geometra.*“ Viz ŠÁROVCOVÁ 2011a, 183#. K erbů MYSLIVEČEK 2006, 77.

Na základě stylových analogií byly v minulosti dílně Matouše Ornyse přiřazeny i jiné kodexy. Jana Michlová předpokládala, že *Teplický kancionál*¹¹⁷ vyšel z jeho dílny, což zdůvodnila slovy: „*Details mnoha miniatur odkazují na jeho dílnu, kde zaměstnával mnoho tovaryšů.*“¹¹⁸ Jarmila Vacková přiřadila k Ornysově dílně *Malostranský graduál*,¹¹⁹ *Staroměstský graduál*¹²⁰ a dále *Mladoboleslavský graduál*.¹²¹

Karel Stejskal předpokládal, že folio s Nejsvětější Trojicí v prvním díle *Křížovnického graduálu*,¹²² který je z velké části iluminován především Matějem Hutským a dále i Fabiánem Pulěrem, je prací Matouše Ornyse z Lindperka.¹²³ Lze předpokládat, že Ornysovi bylo svěřeno dodatečné domalování některých folií i v *Lounském graduálu Jana Táborského* v době, kdy už nebyl jeho hlavní iluminátor Fabián Pulěř mezi živými. V Lounském graduálu¹²⁴ se navíc nachází znak soukeníků města Loun,¹²⁵ který byl císařem Rudolfem II. potvrzen 19. října 1581,¹²⁶ čili lze předpokládat, že rovněž výzdoba minimálně tohoto folia vznikla po tomto datu a nemohla být tedy prací Fabiána Pulěře, protože byl již 20 let po smrti.

Podíl Ornysovy dílny je nutné hledat také ve *2. svazku Graduálu novoměstských řezníků*,¹²⁷ a to konkrétně na fol. 29r. Iluminace s Poslední večeří je stylově velice podobná Poslední večeři nacházející se v Třebenickém graduálu ve vnitřním poli iniciály.¹²⁸ Kolorit, modelace drapérie hustou kvašovou barvou a uspořádání prostoru, kde jsou v pozadí renesanční pravoúhlá okna, svědčí pro autorství Ornysovy dílny. Pro příbuznost stylu

---

¹¹⁵ Klatovský graduál (Klatovy, Vl. m. Dr. Hostače v Klatovech, sign. MS 1) 60. léta 16. století.

¹¹⁶ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 57#.

¹¹⁷ Teplický kancionál (Teplice, Reg. m., sign. Ms 2) 1566, výběrová bibliografie k rukopisu viz *II. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*

¹¹⁸ MICHLOVÁ 2007, 130.

¹¹⁹ Malostranský graduál – I. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTL 1906, 193–194; STEJSKAL/VOIT 1991, kat. č. 65, 69; GRAHAM 2006, 367–373; JANATKOVÁ 2013. Druhý svazek Malostranského graduálu se nachází v Archivu hlavního města Prahy pod sign. 1869. výběrová bibliografie k II. svazku: KROPÁČEK 1997e, 463; GRAHAM 2006, 327–329; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 449–450; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 107#–108#.

¹²⁰ Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, výběrová bibliografie k rukopisu viz *6. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*.

¹²¹ Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, Muzeum Mladoboleslavska, inv. č. 21692) 1572, výběrová bibliografie k rukopisu bibliografie rukopisu: VACKOVÁ 1968, 382; MIKANOVÁ 1969, 204–223; MIKANOVÁ 1974, 83–89; GRAHAM 2006, 283–286; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 87#–90#.

¹²² Fol. 216r, Křížovnický graduál – I. díl (Praha, NK ČR, sign. Kříž. XVIII A7) 1559–1592 byl v minulosti s dílnou Jana Táborského, výběrová bibliografie k rukopisu viz *6. Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*.

¹²³ STEJSKAL 1997, nepag.

¹²⁴ Fol. 101v, Lounský graduál (Louny, SOkA, sign. I G 9) 1563.

¹²⁵ Srov. FIALA 2001, 347, obr. 14.

¹²⁶ FIALA 2001, 53.

¹²⁷ Graduál novoměstských řezníků – II. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568, výběrová bibliografie k rukopisu: GRAHAM 2006, 371–373; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 114#–116#.

¹²⁸ Fol. 211r, Třebenický graduál (Litoměřice, SOA, bez sign.) 1574–1583.

*Rybařovského graduálu*¹²⁹ s Litomyšlským, lze předpokládat, že i dekorace tohoto rukopisu jsou také prací jeho dílny.

Obsáhlý fond iluminací, který lze s osobností Matouše Ornyse spojit, zahrnuje miniatury, které pro svůj styl můžeme rozdělit do několika skupin. Ikonograficky a stylově jsou si velmi blízké dekorace Litomyšlského, Klatovského a Rybařovského graduálu. S Litomyšlským graduálem je v některých ohledech příbuzný graduál Staroměstský a Lounský graduál Jana Táborského.

Druhou skupinu tvoří výzdoba Třebeňského graduálu, jemuž stylově odpovídají některé iluminace Teplického kancionálu, Malostranského graduálu a dále fol. 216r prvního dílu Křižovnického graduálu a fol. 29r z druhého svazku Graduálu novoměstských řezníků.

Nejednotnost stylu, která se v těchto kodexech objevuje, byla způsobena jistě spoluprací dílny, protože jak je už zmíněno výše, Matouš Ornys během svého života přijal několik učedníků. Oproti Pulérovi se styl Ornyse projevuje pestřejší barevností a ostře lomenými drapériemi rouch jednotlivých postav. V biblických výjevech je pro něj typické také zobrazování tváří s kučeravými vlasy a vousy, se špičatou bradou a výraznými lícními kostmi. M. Ornys se také vyžívá v živé gestikulaci jednotlivých figur, a tím utváří uvolněnější scény než F. Pulěř. Jeho pestré krajinné výjevy připomínají leckdy krajiny Joachima Patinira,¹³⁰ a je tedy otázkou, jestli se Matouš Ornys měl možnost seznámit s monumentálním uměním mimo země Koruny české, podobně jako Matěj Hutský, či nikoliv.

Interiérové scény zasazuje Ornys do soudobých renesančních prostorů městských domů s pravoúhlými okny, což se u jiného iluminátora našich zemí ve stejném období neobjevuje. Kromě biblických motivů se Ornys zaměřuje též na zobrazení portrétu, který většinou pojednává jako polopostavu hledící směrem k divákovi, což je značně rozdílné od pojetí zobrazení donátorů Fabiána Pulěře, jehož postavy jsou většinou provedeny v adoraci se sepjatýma rukama klečící v poloprofilu.

Ornysova tvorba se také vyznačuje bohatou ornamentální složkou, ve které hojně užívá kandelábrových grotesek složených z váz, maskaronů, karyatid a putto. Zároveň však zůstává převažující částí jeho ornamentiky akant, složený z kadeřavých palmet kombinující laločnaté a pružně zvlněné tvary.¹³¹ Na rozdíl od práce Fabiána Pulěře se v jeho tvorbě nevyskytují droalerie.

¹²⁹ Rybařovský graduál (Wien, ÖNB, sign. Mus. Hs. 15509) 1568.

¹³⁰ K němu např. PIRON 1971.

¹³¹ Viz srov. KUBÍK 2010, 208, obr. Ad. Tab. II. 4 - c1.

2. 4. Iluminátor Matyáš Hutský z Křivoklátu

Matyáš Hutský z Křivoklátu¹³² byl dvorním malířem arcivévody Ferdinanda Tyrolského.¹³³ Narodil se roku 1546 na Křivoklátském panství.¹³⁴ Později byl až do roku 1567 dvorním malířem Ferdinanda Tyrolského.¹³⁵ Poté se rozhodl usadit v Praze,¹³⁶ kde zemřel pravděpodobně mezi 15. zářím 1597 a 27. dubnem 1600.¹³⁷

Roku 1585 zhotovil Matyáš Hutský *kopie maleb svatováclavské legendy z katedrály sv. Víta*.¹³⁸ Další rukopisy, které iluminoval, jsou *Kodex heidelberský*, uložený v Archivu Národní galerie v Praze¹³⁹ a *Kodex z Vídeňské Národní knihovny s rodokmenem Karla IV.*¹⁴⁰

Dále se Hutský podílel především na výzdobě několika hudebních kodexů. V první řadě pro to svědčí monogramy, které se nacházejí na některých iluminovaných foliích těchto knih. V prvním díle *dvoudílného Křižovnického graduálu*¹⁴¹ se objevují na fol. 208r a 223r.¹⁴² Podíl M. Hutského je nutné hledat i v *dvoudílném graduálu Lomnickém*,¹⁴³ který byl také iluminován Danielem Geliem Ušákem. V prvním svazku zpěvníku se nachází monogramy MH na fol. 93r.¹⁴⁴

Matyáš Hutský iluminoval také *Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy*.¹⁴⁵ Tato kniha je prvním svazkem dvoudílného rukopisu, jehož druhý díl se nazývá *Svatohavelský graduál*,¹⁴⁶ obsahující pouze tři vyzdobené strany, přičemž dílem M. Hutského je patrně jen fol. 78r.

---

¹³² Výběrová bibliografie k němu: MIKOVEC 1853, 52–68; CHYTL 1906, 21, 23, 26, 49, 91–97, 167, 189, 190, 195, 196, 199, 301–305; WINTER 1909, 167–171, 229; VACKOVÁ 1968, s. 384; ŠRONĚK 1997a, 56–60; ŠRONĚK 1997b, 364; STEJSKAL/PETRŮ 1997, nepag.; BRODSKÝ 2012, 44. V Literatuře se objevuje Matyáš Hutský z Křivoklátu, jak pod jménem Matyáš, tak i Matěj, např. F. B. Mikovec uvádí malíře jako Matěje viz MIKOVEC 1853, 52–68. M. Šroněk pro něho používá jméno Matyáš. Viz ŠRONĚK 1997a, 56–60.

¹³³ MIKOVEC 1853, 53.

¹³⁴ WINTER 1909, 167.

¹³⁵ ŠRONĚK 1997a, 56.

¹³⁶ ŠRONĚK 1997a, 56.

¹³⁷ CHYTL 1906, 95.

¹³⁸ MIKOVEC 1853, 55.

¹³⁹ Kodex heidelberský (Praha, Archiv NG, sign. AA2015) 2. pol. 16. století, k rukopisu zvl. STEJSKAL 1976, 13–58.

¹⁴⁰ Stammbaum Kaiser Karls IV. (Wien, ÖNB, sign. Cod. 8330) 1550–1574, k rukopisu zvl. STEJSKAL 1976, 13–58.

¹⁴¹ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. Křiž. XVIII A 7) 1559–1592 a Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVIII A 6) 1559–1592.

¹⁴² PRAŽÁK 1980, 74.

¹⁴³ Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53a) 1578 a Lomnický graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 53b) 1580.

¹⁴⁴ ŠÁROVCOVÁ 2011 a, 76#.

¹⁴⁵ Graduál Magdalény od Zlaté Hvězdy (Praha, NK ČR, sign. XVII A 41) 1576, výběrová bibliografie k rukopisu: URBÁNKOVÁ 1957, 24; VACKOVÁ 1968, 384; GRAHAM 2006, 384–386; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 139#–141.

¹⁴⁶ Graduál literátského bratrstva sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) 4. čtvrtina 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu: URBÁNKOVÁ 1957, 24; DANĚK 1997, 334; GRAHAM 2006, 400–402; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 142.

Na základě stylové podobnosti byly s Matyášem Hutským¹⁴⁷ spojeny ve starší literatuře exempláře tzv. *Písně chval božských z Knihovny Národního muzea*¹⁴⁸ a *Graduál Jakuba Sklenáře*.¹⁴⁹

Monogramy Matyáše Hutského se také nacházejí na fol. 18r *Graduálu Sixta z Ottersdorfu*.¹⁵⁰ U tohoto kodexu není známý písař, který ho sepsal. Dále iluminoval *Český zpěvník od dominikánů*.¹⁵¹ Pro charakteristický styl výzdoby s pastelovou barevností a schematicky nahozenými obličejí lze předpokládat, že provedl výzdobu na fol. 85r a 185r *Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích*¹⁵² a dále fol. 102v *Staroměstského graduálu*.¹⁵³

Matyáš Hutský z Křivoklátu maluje ledabylejším způsobem než Fabián Pulěř nebo Matouš Ormys. Jeho postavy z miniatur chorálních rukopisů v některých případech postrádají tělesný objem a působí jako neduživé děti nebo duchové vznášející se v prostoru zavnutí do mohutných drapérií. V některých případech se omezuje jen na zobrazování nejnужnějších postav ve výjevech bez přídavné stafáže, což může být především způsobeno přáním objednavatele – tedy jeho finančními možnostmi. Toto se zvláště vyskytuje v Písních chval božských, o kterých Pavel Brodský předpokládá, že budou jeho ranou prací.¹⁵⁴

2. 5. Iluminátor Ambrož Ledecký

Ambrož Ledecký¹⁵⁵ byl umělcem doloženým na Starém Městě pražském v letech 1564–1592.¹⁵⁶ Zemřel roku 1592, stejně jako jeho choť Kateřina, s kterou měl dvě děti.¹⁵⁷ Po jeho smrti se poručníkem jeho potomků stal malíř Matyáš Hutský.¹⁵⁸

¹⁴⁷ Viz ŠRONĚK 1997, 56; BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁴⁸ Písně chval božských (Praha, KNM, sign. I A 16) 60. léta 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu viz II. *Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*

¹⁴⁹ Graduál Jakuba Sklenáře (Praha, NK ČR, sign. XVII B 21) 1574, výběrová bibliografie k rukopisu: URBÁNKOVÁ 1957, 24; VACKOVÁ 1968, 384; ŠRONĚK 1997a, 56; GRAHAM 2006, 406–408; ŠÁROVCOVÁ 2011, 99#–100#.

¹⁵⁰ ŠÁROVCOVÁ 2011, 118#; Graduál Sixta z Ottersdorfu (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 2) 1573–1599, výběrová bibliografie k rukopisu: GRAHAM 2006, 419–421; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 117#–118#.

¹⁵¹ Graduál z řádového archivu dominikánů (Praha, Národní archiv, fond Řádový archiv dominikánů, sign. ŘD 410) 70. –80. léta 16. stol., výběrová bibliografie k rukopisu II. *Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*

¹⁵² Graduál kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a) 1573–1578, výběrová bibliografie k rukopisu: GRAHAM 2006, 341–346; ŠÁROVCOVÁ 2011, 119#–122#.

¹⁵³ Staroměstský graduál (Praha, NK ČR, sign. XVII A 40) 1561–1567, výběrová bibliografie k rukopisu II. *Shrnutí výzdoby hudebních rukopisů Jana Táborského z Klokotské Hory*

¹⁵⁴ BRODSKÝ 2000, 6.

¹⁵⁵ Výběrová bibliografie k Ambroži Ledeckému: CHYTL 1906, 23, 49, 91, 191, 193, 300, 304; WINTER 1909, 197, 233; VACKOVÁ 1968, 384; ŠRONĚK 1990a, 69–70.

¹⁵⁶ ŠRONĚK 1990a, 69.

¹⁵⁷ ŠRONĚK 1990a, 70.

¹⁵⁸ CHYTL 1906, 91.

Za svého života se malíř Ambrož Ledecký věnoval malbě portrétů, epitafů a iluminaci.¹⁵⁹ Karel Chytil uvádí, že podobizna Jana Kantora Starého v *Mladoboleslavském graduálu*¹⁶⁰ nese monogramy A/L.¹⁶¹ Na tomto rukopise se však z velké části podílel patrně iluminátor Pavel Bílý a fol. 464r je prací Matouše Ornyse.

Monogram A/L, identifikující jméno Ambrože Ledeckého, se také nachází v *Sedlčanském graduálu*¹⁶² na miniatuře s Abrahamem a anděly.¹⁶³ Kromě Ambrože Ledeckého¹⁶⁴ pracoval na výzdobě tohoto kodexu také méně schopný iluminátor, jehož umělecká snaha vyznívá spíše jako dětská kresba.¹⁶⁵ U sedlčanského exempláře není jasné, z jaké písařské dílny vyšel.

Pro styl výzdoby předpokládali již předešní badatelé,¹⁶⁶ že se Ambrož Ledecký podílel na výzdobě *Příbramského rorátníku*,¹⁶⁷ *Příbramského graduálu*,¹⁶⁸ *Graduálu kostela sv. Havla*¹⁶⁹ a *Malostranského graduálu*.¹⁷⁰ Některá folia *Graduálu z Britské knihovny*¹⁷¹ budou patrně také jeho dílem. Práci A. Ledeckého je nejspíše i dekorace na fol. 12r prvního svazku *Graduálu novoměstských řezníků*,¹⁷² jež se odlišují od zbytku výzdoby tohoto rukopisu.

Miniatury A. Ledeckého jsou blízké pracím malíře Matyáše Hutského z Křivoklátu. Tito dva iluminátoři měli k sobě pravděpodobně dosti blízko i v osobní rovině, zvážíme-li, že Matyáš Hutský se stal poručníkem dětí Ambrože Ledeckého, jak je už uvedeno výše. Oproti M. Hutskému zobrazuje A. Ledecký oválnější obličej a baculatější tělesný objem jednotlivých postav.

---

¹⁵⁹ ŠRONĚK 1997b, 364.

¹⁶⁰ Fol. 413v, Mladoboleslavský graduál (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572.

¹⁶¹ CHYTEL 1906, 191.

¹⁶² Fol. 220v, Sedlčanský graduál (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M-1) 1582–1596, výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952a, 139–141; KROPÁČEK 1952b, 78–79; VACKOVÁ 1968, 384; GRAHAM 2006, 531–534; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 169#–171#.

¹⁶³ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 171#.

¹⁶⁴ Ambrož Ledecký patrně provedl výzdobu na fol. 6v, 7r, 102r, 177r, 184v, 205r, 214r, 230r, 231r, 239r a 286r Sedlčanského graduálu (Sedlčany, Městské muzeum, sign. M-1, 1582–1596).

¹⁶⁵ Ten s největší pravděpodobností iluminoval folia 53v, 54r, 119v, 264r, 293v a 294r Sedlčanského graduálu (Sedlčany, Městské Muzeum, sign. M-1) 1582–1596.

¹⁶⁶ Zvl. Vacková 1989, 97; ŠRONĚK 1997a, 70.

¹⁶⁷ Rorátník literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 263) 1585, výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952b, 73–76; VACKOVÁ 1968, 384; GRAHAM 2006, 518–521; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 162#–163#.

¹⁶⁸ Graduál literátského bratrstva v Příbrami (Příbram, Hornické muzeum, sign. L 264) 1579–1587, výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952b, 76–77; VACKOVÁ 1968, 384; GRAHAM 2006, 515–517; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 157#–161#.

¹⁶⁹ Graduál literátského bratrstva sv. Havla na Starém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XVII B 19) 4. čtvrtina 16. století.

¹⁷⁰ Malostranský graduál – I. díl (Praha, NK ČR, sign. XVII A 3) 1569–1572.

¹⁷¹ Graduál z Britské knihovny (London, BL, Add MS 16175) 1570.

¹⁷² Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567.

2. 6. Iluminátor Pavel Bílý

Jméno iluminátora Pavla Bílého¹⁷³ se objevuje ve druhém díle *Graduálu novoměstských řezníků*¹⁷⁴ na fol. 108r, kde se nachází zápis: „*Paulus Bijla faciabat.*“¹⁷⁵ Pro stylovou jednotu lze předpokládat, že jeho dílem je též většina miniatur v prvním svazku *Graduálu novoměstských řezníků*.¹⁷⁶

V současnosti nejsou známy žádné pramenné doklady o činnosti zmíněného Pavla Bílého, avšak Zikmund Winter referuje o malíři Pavlu Bílkovi z Hradce Labského,¹⁷⁷ který by mohl být totožný s tímto Pavlem Bílým.

Pro stylovou podobnost lze předpokládat, že Pavel Bílý provedl některé miniatury *Mladoboleslavského graduálu*¹⁷⁸ a *Graduálu z Britské knihovny*.¹⁷⁹ Na těchto kodexech se také podílel Ambrož Ledecký, a je proto možné, že zmíněný Pavel Bílý byl učedníkem v jeho dílně, kvalit svého mistra však nedosáhl.

2. 7. Iluminátor Adam Cibus

Jméno tohoto umělce je zaznamenáno v pramenech v různých podobách – Adam Cibuzký, Adam Cimburský alias Krž či Krš.¹⁸⁰ Na fol. 4v Kancionálu Betlémské kaple¹⁸¹ se objevuje latinský text: „*In perpetuam memoriam fecit / Adam Cibus Pictor,*“ na jehož základě již Pavel Brodský ve svém katalogu rukopisů z Knihovny Národního muzea předpokládal, že iluminátorem folia 4v byl jakýsi Adam Cibus.¹⁸² O životě malíře nevíme kromě dílčích zpráv téměř nic. Adam Cibus byl iluminátorem zmíněného *Kancionálu Betlémské kaple* a patrně se podílel též na výzdobě dnes již dosti poškozeného *Zlomku Vyšehradského rorátníku*,¹⁸³ který vykazuje stejný styl dekorací, což je patrné zejména v ornamentální složce.

¹⁷³ Bibliografie k Pavlu Bílému (Bílkovi): WINTER 1909, 222; HERAIN 1915, 9; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 116#.

¹⁷⁴ *Graduál novoměstských řezníků – II. díl* (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568.

¹⁷⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 116#.

¹⁷⁶ *Graduál novoměstských řezníků – I. díl* (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567, bibliografie k rukopisu: BERINGER 1890–1892, 146–147; VACKOVÁ 1968, 392; GRAHAM 2006, 374–376; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 110#–111#.

¹⁷⁷ WINTER 1909, 222.

¹⁷⁸ *Mladoboleslavský graduál* (Mladá Boleslav, MMB, inv. č. 21692) 1572.

¹⁷⁹ *Graduál z Britské knihovny* (London, BL, Add MS 16175) 1570.

¹⁸⁰ Viz BAUM 1884, 39; WINTER 1909, 223.

¹⁸¹ *Kancionál Betlémské kaple* (Praha, KNM, sign. I A 15) 2. pol. 16. století.

¹⁸² Výběrová bibliografie k němu: BAUM 1884, 39; WINTER 1909, 223; ŠIMÁK 1939, 171;

ČECHURA/HOJDA/NOVOZÁMSKÁ 1997, 58, č. 417; ŠRONĚK 1997a, 67; ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4–11.

¹⁸² BRODSKÝ 2000, 5.

¹⁸³ *Vyšehradský rorátník* (Praha, Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, bez sign.) 2. pol. 16. století, bibliografie k rukopisu: KRATOCHVÍLOVÁ-ŠÁROVCOVÁ 2006b, 449–459; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 205#.

2. 8. Iluminátoři Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích

Výzdoba prvního dílu *Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském*¹⁸⁴ naznačuje, že se na jeho iluminacích podílelo více rukou. Na fol. 268r se v borduře nacházejí monogramy RZ a ZR.¹⁸⁵ Výzdoba na tomto foliu je pouze ornamentální, působící kaligrafickým dojmem, lze proto předpokládat, že bude dílem písaře, ne iluminátora. Jiný styl dekorací vykazují také fol. 85r a 185r, na kterých se pravděpodobně podílel Matyáš Hutský z Křivokláta. Ostatní miniatury rukopisu mají určitou kresebnou jednotu a jsou dílem třetího mistra, jehož můžeme prozatím nazývat jako Mistra Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích. Tyto iluminace jsou kolorovanou perokresbou.

Pro podobnost stylu shledávám, že se Mistr Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích, podílel také na fol. 379v v prvním svazku *Graduálu novoměstských řezníků*,¹⁸⁶ které má v iniciále zobrazeno Zmrtvýchvstání Krista. Dále lze jeho podíl předpokládat na fol. 257r v druhém díle Graduálu novoměstských řezníků, kde je v incipitní liteře umně vyvedená postava apoštola Ondřeje.¹⁸⁷

Mistr Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích vyzdobil velice pravděpodobně i *Graduál kůru sv. Vojtěcha Většího v Jirchářích na Novém Městě pražském*.¹⁸⁸ Z tohoto rukopisu můžeme porovnat miniaturu se scénou Zvěstování Panně Marii s miniaturou stejného námětu z Graduálu kostela sv. Michala.¹⁸⁹

Miniatury hlavního Mistra Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích se vymykají iluminacím, jež můžeme vidět v jiných rukopisech z té doby. Je to především tím, že se de facto jedná o kolorovanou tušovou kresbu, kterou Mistr ovládá více než dobře. Užívá výraznou barevnost a vysoce kontrastním zobrazením světla a stínu vytváří objem jednotlivých postav. Z důvodu jeho specifického výtvarného projevu, jenž spočívá v kresbě tuší, je možné, že se jednalo o schopného písaře, který si osvojil zásady ilustrování kodexů a konkuroval tak malířům náležejícím do malířského cechu.

---

¹⁸⁴ Graduál kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a) 1573–1578. Čtyři svazky Graduálu kostela sv. Michala v Opatovicích na Novém Městě pražském jsou uloženy v Národní knihovně ČR pod signaturami *XI B 1/a*, *XI B 1/b*, *XI B 1/c* a *XI B 1/d*, pátý svazek je deponován v Památníku národního písemnictví pod signaturou *D AII 3*.

¹⁸⁵ ŠÁROVCOVÁ 2011a, 121#.

¹⁸⁶ Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 32) 1567.

¹⁸⁷ Graduál novoměstských řezníků (Praha, NK ČR, sign. XVII A 31) 1568.

¹⁸⁸ Graduál kůru sv. Vojtěcha Většího v Jirchářích na Novém Městě pražském (Praha, NK ČR, sign. XXIII A 8) 1581–1592, k rukopisu ŠÁROVCOVÁ 2011a, 127#–128#.

¹⁸⁹ Fol. 327v Graduálu kostela sv. Michala (Praha, NK ČR, sign. XI B 1a) z let 1573–1578 a fol. 1v Graduálu kůru sv. Vojtěcha (Praha, NK ČR, sign. XXIII A 8) z let 1581–1592.

3. GRAFICKÉ PŘEDLOHY PRO MINIATURY CHORÁLNÍCH RUKOPISŮ

Výzdoba graduálů je výsledkem složitého vývoje umění 16. století v Českých zemích, kdy se začala uplatňovat nová renesanční schémata šířící se přes území dnešní Itálie, Francie, Německa a pro naše země zprostředkovaná především prostřednictvím rytin.¹⁹⁰ Starší vzory Martina Schongauera a Albrechta Dürera jsou postupně vytlačovány především ilustracemi francouzského kreslíře Bernarda Salomona, jehož přínos není v literatuře dosud plně zpracován.

Bernard Salomon, nazývaný také někdy Bernardus Gallus nebo Petit Bernard, žil mezi léty 1508–1561.¹⁹¹ Jeho kresebné předlohy byly dále reprodukovány dřevořezem. Vyznačují se především drobnokresebně propracovaným pozadím umístěním do manýristických kartuší, které lze v jistém smyslu považovat za ohlas Fontainebleauské školy.¹⁹² Z těchto cyklů jsou známé především ilustrace k Ovidiovi nebo biblická zobrazení, jejichž kompozice pak byly přejímány do miniatur i v českém prostředí. Podnětné byly zejména jeho listy s *Adorací Krista, Klaněním tří králů, Poslední večeří, Proměněním Krista nebo Zvěstováním*.

Ilustrace Bernarda Salomona ovlivnily celou řadu iluminátorů od Fabiána Puléře, Matouše Ornyse, Matyáše Hutského, Ambrože Ledeckého, Pavla Bílého, Mistra Graduálu kostela sv. Michala, Mistra Chrudimského graduálu až k malíři Matouši Radoušovi, kterými se symbolicky završuje knižní iluminace v Českých zemích. I když se z objektivních důvodů zdá pravděpodobnější, že iluminátoři znali práci Virgila Solise a Josta Ammana, jsou jejich kompozice shodné s grafikami Bernarda Salomona, který patrně ovlivnil i zmíněné norimberské rytce. Na ty umělci navazují spíše v jednotlivostech a nepřebírají celou kompozici, tak, jak se to děje u Salomonových rytin.

V literatuře, až na několik málo studií,¹⁹³ není přínos Salomonových grafik popsán. Vedle „zkomercializovaného dřevořezu z Německa“¹⁹⁴ představují tedy jeho biblické cykly důležitý zdroj poučení pro umělce různé úrovně a výrazně tak přispívají ke kvalitě miniatur v chorálních rukopisech 16. století v Českých zemích.

4. IKONOGRAFIE

Výzdoba chorálních kodexů obsahuje především biblické výjevy, které korespondují s jednotlivými zpěvy ke svátkům temporálu i sanktorálu. V nákladnějších rukopisech jsou

¹⁹⁰ Grafiky ovlivňovaly i tvůrce monumentálního umění k tomu např.: LEJSKOVÁ–MATYÁŠOVÁ 1956, 97–104; KRČÁLOVÁ 1962, 276–282.

¹⁹¹ GRIVEL 1996, 637; VOIT 2006, 771.

¹⁹² GRIVEL 1996, 637. K Fontainebleauské škole např. ZERNER 1996, 262–268.

¹⁹³ Viz např. SOUČKOVÁ 2015c, 95–100.

¹⁹⁴ VACKOVÁ 1989, 95.

často náměty komponovány na základě typologického paralelismu, tzn. novozákonní scéna je doplněna svými starozákonními předobrazy. Případně jsou většinou novozákonní motivy vázány se k jednomu svátku řazeny za sebou v borduře, tak, jak po sobě následují, např. Zvěstování Panně Marii je doplněno Navštívením. V souvislosti s tehdejší politickou situací se navíc v biblických a legendických výjevech užívá zobrazení orientálců jako pohanů, bez ohledu na to, do jaké doby či geografické roviny jsou tyto postavy zasazeny. Někdy se Turci objevují i v marginální výzdobě.

Kromě biblických motivů se v graduálech vyskytují i motivy související s reprezentací samotných donátorů. Ti se často nechávali na jednotlivých foliích zpodobnit erby, portréty nebo cechovními znameními, případně též ovlivňují ikonografii folia, které financovali. V tomto typu rukopisu se můžeme setkat s různými typy portrétu. Donátor je v některých případech zobrazen klečící v adoraci u figurální scény se starozákonním či novozákonním námětem. Není výjimkou zobrazení celé rodiny donátora, včetně zemřelých dětí. Později se lze setkat i s formou polopostavy či celé stojící postavy, která typem zobrazení navazuje na monumentální renesanční závěsné obrazy a demonstruje tak nové sebevědomí měšťanů, kteří přejali typ podobizny běžný v dvorském prostředí.

V některých kodexech se můžeme setkat i s výjevy z městského života, např. zasedání městské rady, žánrové výjevy bujarého veselí či her, tak pracovní motivy, zobrazující orbu či vedení dobytčete na porážku atp.

Konfese objednavatelů je v některých rukopisech demonstrována zobrazením Mistra Jana Husa, přijímání podobojí či zobrazením kalicha, který však není nejspolehlivějším ukazatelem utrakvismu, pokud se objevuje v biblickém výjevu. Nedílnou součástí výzdoby se jeví též ornamentální složka, která taktéž hraje důležitou roli a někdy i ikonograficky souvisí s textem svátku, na jehož foliu se nachází.

Ikonografie iluminovaných folií je tedy v první řadě ovlivňována dny liturgického roku, do kterého byl v utrakvistických rukopisech zařazen rovněž svátek Mistra Jana Husa a dále různými formami prezentace donátorů, která v sobě zahrnuje portréty i žánrové výjevy.

5. ORNAMENTIKA

V ornamentální dekoraci se kromě pozdně gotického akantu a druhově určitelných rostlin – vinná réva, růže, bodlák atp., začíná postupně prosazovat groteskní ornamentika. Grotesky, mauresky, arabesky, zavíjený i pobíjený ornament byly vědomým projevem

„novosti“ ve výtvarném umění.¹⁹⁵ Jejich poznání z autopsie mimo území české Koruny lze předpokládat zvláště u generace malířů – *Mistra Lobkovického brevíře* a *Mistra Louckého graduálu*, kteří patrně přišli z dvorského prostředí Matyáše Korvína.¹⁹⁶ U *Fabiána Pulěře*¹⁹⁷ a následující generace iluminátorů je renesanční tvarosloví spíše recepcí soudobých grafik, putujících na naše území především přes Německo. Tyto formy ornamentiky, jež v sobě spojují italské prvky se severským manýrismem, jsou novými kvalitativními přínosy 16. století a představují jistou spojitost celé Evropy v určitých slohově shodných projevech.¹⁹⁸

Zatímco akant a druhově určitelné rostlinstvo se v rukopisech v podobné formě vyskytuje již v 15. století, groteskní sestavy, objevující se vedle klasických rostlinných rozvilin, tvoří zcela nový renesanční prvek bez zjevného vztahu k ornamentice pozdní gotiky. Hlavním důvodem, proč jsou rozviliny z druhově určitelných rostlin stále užívány, je jejich souvislost s ikonografií folií – tzn., že mají symbolický význam, např. vinná réva se čteně objevuje na foliích pro svátek Božího těla, na rozdíl od fantaskních ornamentů, mající pouze estetickou funkci. Rozbor ornamentiky, zvl. akantových palmet, může zároveň napomoci k dataci rukopisu, či určení autora iluminací.

V chorálních rukopisech 16. století jsou tak vedle sebe uplatňovány jak staré formy, známé již z 15. století, tak formy nové, jež jsou především recepcí soudobých rytin a mají své analogie též v nástěnné malbě.

6. SHRnutí VÝZDOBY HUDEBNÍCH RUKOPISŮ JANA TÁBORSKÉHO Z KLOKOTSKÉ HORY

V první polovině 16. století jsou rukopisy z dílny Jana Táborského z Klokotské Hory skromněji iluminované, s drobnými figurálními motivy, ať ve vnitřních polích iniciál, tak v bordurách. Jedná se o *Chrudimský latinský graduál*,¹⁹⁹ *Sobotecký graduál*,²⁰⁰ *Klatovský*

---

¹⁹⁵ PREISS 1974, 287.

¹⁹⁶ KRÁSA 1978, 431.

¹⁹⁷ K. Svitákové si ve své diplomové práci pohrává s myšlenkou, že Fabián Pulěr navštívil Itálii a srovnává jeho ornamentiku s italskými rukopisy konce 15. století. Hypotézu však závěrem zavrhuje slovy, že „umělec žil a tvořil v Praze“. Viz SVITÁKOVÁ 2016, 33.

¹⁹⁸ Viz PREISS 1974, 288.

¹⁹⁹ Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Regionální muzeum, inv. č. 12580) 1530–1549, výběrová bibliografie k rukopisu: RYBIČKA 1848, 418–424; CHYTL 1900, 117–118, obr. 100; PUDILOVÁ 1973, 35; KOUBA 1999, 13–27; MIKANOVÁ 1999, 28–37; GRAHAM 1998, 64–69; GRAHAM 1999–2000, 232; NESEJT 2004, 287–288; GRAHAM 2006, 153–155; UHLÍŘOVÁ 2006; ŽÍŽKOVÁ 2007, 5, 10, 11, 26, 27–132; UHLÍŘOVÁ 2008; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 47#–48#.

²⁰⁰ Sobotecký graduál (Jičín, Státní okresní archiv, Fond – Archiv města Sobotky, kniha 9) 1. pol. 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTL 1891, 156–157; LIVOROVÁ 1948, 68–76; NUSKA 1958, 146–167; GRAHAM 1998, 217–222; BRODSKÝ 2007, 187–190; GRAHAM 2006, 204–208; SOUČKOVÁ 2015a, 75–78.

*latinský graduál*²⁰¹ a *Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži*.²⁰² Ostatní kodexy kromě *Vodňanského kancionálu*,²⁰³ který má pouze tři kaligrafické iniciály, časově spadají do druhé poloviny 16. století. Chrudimský a Sobotecký graduál se díky figurálnímu kánonu zobrazených postav v biblických výjevech, typice tváří a specifickému typu akantových rozvilin, hlásí k dílně Janíčka Zmilelého z Písku.

Ve výčtu zpěvníků Jana Táborského zaujímá ojedinělé místo, česky psaný, *Litoměřický graduál*,²⁰⁴ který obsahuje pouze drobné figurální motivy v bordurách a převážná část jeho výzdoby je tvořena z různě komponovaných arabesek. Podle pramenných dokladů však rukopis obsahoval i větší figurální iluminace, které z něj byly vyříznuty.²⁰⁵ Po roce 1550 se výrazně zvýšila kvalita iluminací v kodexech z Táborského dílny. Jan Táborský z Klokotské Hory začíná spolupracovat s ústeckým rodákem, malířem Fabiánem Pulěřem. *První díl Svatovítského zpěvníku*²⁰⁶ je vůbec nejvýpravnější rukopisem, jenž vznikl v dílně Táborského. Dekorace zpěvníku obsahuje nejenom složité figurální motivy, komponované na základě dřevořezů Albrechta Dürera, tak i bohatou ornamentální složku, zahrnující jak druhově určité rostlinstvo – vinnou révu, bodlák, růži, tak i rozviliny kombinující zaostřené a laločnaté typy akantu. Svatovítský graduál je také prvním rukopisem z dílny Jana Táborského, kde lze sledovat výzdobu komponovanou (na několika foliích) na základě typologického paralelismu, což má své analogie již v bohatě iluminovaných kancionálech z konce 15. století. V *druhém díle graduálu určeného pro Svatovítskou kapitolu*,²⁰⁷ se objevuje skupinový portrét zpívajících kanovníků, jež v kontextu knižní iluminace 16. století zaujímá specifické postavení. Chorální rukopisy byly vytvářeny převážně pro měšťanské

²⁰¹ Klatovský latinský graduál (Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585, bibliografie k rukopisu: VANĚK/ HOSTAŠ/ BOROVSKÝ 1899, 96; VANČURA 1928–1929, 1498–1500; BRABEC 1938, zvl. 12–136; KROPÁČEK 1952a, 67–68; KROPÁČEK 1952b, 15–19; GRAHAM 2006, 89, kat. č. 32, 233–236; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 53#–54#; KARPÍŠKOVÁ 2013; KUBÍK 2013, 262–263.

²⁰² Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum, inv.č. 21428/ sign. MI-1) 40. – 80. léta 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu: GRAHAM 1999–2000, 232, 235–236; GRAHAM 2006, 237–240; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 137#–138#.

²⁰³ Vodňanský kancionál (Vodňany, Městské muzeum a galerie, inv. č. 16) 1543, výběrová bibliografie k rukopisu: HORYNA 1981, 172–173; TOŠNEROVÁ 2001, 187; GRAHAM 2001, 215–244; ŽIŽKOVÁ 2004, 120–134; ŽIŽKOVÁ 2007.

²⁰⁴ Litoměřický český graduál (Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6) 1543, výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952a, 69–70; KROPÁČEK 1952b, 23–24; GRAHAM 1999–2000, 232, 236–238; MALINOVSKÝ 2002, 88, 90–95; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 110–115; KRATOCHVÍLOVÁ 2005c, 553–556; KRATOCHVÍLOVÁ 2006, 126–128; GRAHAM 2006, 480–483; ŠÁROVCOVÁ 2007, 374–379; BRODSKÝ/PAŘEZ 2008, 65–66.

²⁰⁵ Viz KRATOCHVÍLOVÁ 2005c, 553–556.

²⁰⁶ Svatovítský graduál (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10) 1551–1552, výběrová bibliografie k rukopisu: VOCEL 1859, 7–9; PODLAHA 1903, 234–245, obr. 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287; KROPÁČEK 1952b, 24–29; KROPÁČEK 1952a, 85–92; KOSTÍLKOVÁ 1975, nepag.; ŠRONĚK 1997b, 363; KROPÁČEK 1997a, 463; GRAHAM 2006, 476–479; SVITÁKOVÁ 2016, 72–78.

²⁰⁷ Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hlavního města Prahy, inv. č. 9 261) 1552, výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952b, 29–30; KROPÁČEK 1952a, 92–94; PUDILOVÁ 1973, 38; SOUČKOVÁ 2015b, 50.

objednavatele, čili se později objevuje spíše skupinový portrét zpívajícího literátského bratrstva.

V tvorbě Fabiána Pulěře tvoří významnou část *zlomky Kaňkovského graduálu*,²⁰⁸ a to především celostranné miniatury s upálením Mistra Jana Husa i popravami havířů, které vykazují monumentální měřítko a naznačují zjevnou schopnost iluminátora komponovat krajinný prospekt s dlouhými průhledy. Iluminaci s Husovým upálením shledávám zajímavou též z ikonografického hlediska, protože Mistr Jan Hus nemá na hlavě kacířskou čepici a ani neleží u jeho nohou, jak se to objevuje na miniatuře stejného námětu ve velkém latinském Litoměřickém graduálu. Naopak Mistr Jan Hus je zobrazen prostovlasý, přivázan ke kůlu, přičemž na nebesích se zjevuje Bolestný Kristus s andělem, který má v rukách vavřínový věnec, jímž se chystá Husa korunovat.

Kvalitou zpracování iluminací je se Svatovítským graduálem a s celostrannými iluminacemi z Kaňkovského graduálu srovnatelný rukopis, vytvořený pro literátské bratrstvo ve Žluticích, jehož miniatury mají též monumentální měřítko. *Žlutický graduál*²⁰⁹ je bohatý portréty donátorů, klečících většinou se sepjatýma rukama v adoraci. V tomto kodexu se také objevují první miniatury vytvořené na základě grafických předloh Bernarda Salomona, jež pozvolna střídají předtím dominantní postavení dřevořezů Albrechta Dürera.

V ostatních rukopisech, na kterých se podílel Fabián Pulěr, zvláště v *Čáslavském graduálu*,²¹⁰ je patrný pokles úrovně, jež je způsoben nejspíše spoluprací dílny. Zároveň můžeme v několika zpěvnících sledovat dodatečné domalovávání folií jinými mistry, které patrně vzniklo, až když se kodex nacházel v rukách objednavatelů. Již v *Českobrodském graduálu*²¹¹ se objevují iluminace, v minulosti připisované malíři Janu Sadovskému. Dále lze

---

²⁰⁸ Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, Knihovna NM, sign. 1 A c 109) 1559–1561 / (Praha, Národní galerie v Praze – Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K4294/ K4295/ K4296) 1559, výběrová bibliografie k rukopisu a jeho zlomkům: ŠIMEK 1892, 461–464; KROPÁČEK 1952a, 110–111; KROPÁČEK 1952b, 49; VACKOVÁ 1968, 391; BRODSKÝ 2000, 317; BÍLKOVÁ 2007, 82, 141–142; BRIXOVÁ 2010, 30–32; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 196#–198#; SVITÁKOVÁ 2016, 107–113.

²⁰⁹ Žlutický graduál (Praha, Památník národního písemnictví, sign. TR I 27) 1558–1565, výběrová bibliografie k rukopisu: VOCEL 1859, 10–14; CHYTL 1906, 183; KROPÁČEK 1952a, 99–106; KROPÁČEK 1952b, 35–42; VACKOVÁ 1968, 380; PUDILOVÁ 1973, 40; MALINOVSKÝ 2002, 110–139; GRAHAM 2006, 501–506; ŽÍŽKOVÁ 2007, 11, 27, 29, 31; BRODSKÝ 2008; SOUČKOVÁ 2010; SVITÁKOVÁ 2016, 83–91.

²¹⁰ Čáslavský graduál (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Mus. Hs. 15503) 1557, výběrová bibliografie k rukopisu: RYBIČKA 1865a, 52–56; CHYTL 1906, 183; PUDILOVÁ 1973, 39; GRAHAM 2006, 582–585; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 7#–11#; SVITÁKOVÁ 2016, 78–83.

²¹¹ Českobrodský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII B 20) 1557, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTL 1906, 185; KROPÁČEK 1952a, 71–75; KROPÁČEK 1952b, 30–33; VACKOVÁ 1968, 381; DVOŘÁK 2000, 89–90; GRAHAM 2006, 403–405; SVITÁKOVÁ 2016, 113–117.

²¹¹ Viz fol. 279r Českobrodského graduálu (Praha, NK ČR, sign. XVII B 20) z roku 1557 s fol. 184v Žlutického graduálu (Praha, PNP, sign. TR I 27) z let 1558–1565.

totéž sledovat v *Teplickém*²¹² i *Lounském graduálu*,²¹³ které obsahují několik rustikálních miniatur, jež budou patrně dílem místních umělců. Teplický graduál a kancionál jsou zajímavé i tím, že obsahují dochované iniciály s upálením Mistra Jana Husa, a tím jasně určují konfesi objednavatele. Miniatury tedy unikly řádění protireformační komise, jejíž snahy mají patrně za následek zničení iluminací stejného námětu ve výše zmíněném Soboteckém a Žlutickém graduálu. Teplický graduál nadto obsahuje celostrannou miniaturu, zobrazující zpívající literátské bratrstvo, jež však vznikla až v 80.–90. letech 16. století a stylově připomíná práce Matouše Radouše v jeho dvoudílném hradeckém zpěvníku. V *Teplickém kancionálu*²¹⁴ a na několika stranách v Lounském graduálu lze také sledovat jiný styl výzdoby, která bude patrně výsledkem práce malíře Matouše Ornyse z Lindperka a jeho dílny. Ten po smrti Fabiána Pulěře zaujal místo hlavního iluminátora, spolupracujícího s písarskou dílnou Jana Táborského z Klokotské Hory.

Dílka Matouše Ornyse z Lindperka se podílela na česky psaném *Klatovském*²¹⁵ a *Rybařovském graduálu*,²¹⁶ které jsou stylově velmi blízké graduálu z Litomyšle. V tvorbě Matouše Ornyse je zjevný velký zájem o anatomicky správně zpracovanou lidskou figuru i přesvědčivě namalovanou krajinu. Oproti Pulěřovi nemaluje Ornyse drolerie, naopak se v jeho tvorbě projevuje větší příklon k renesanční až manýristické ornamentice, skládající se především ze složitě komponovaných grotesek, což lze považovat za ohlas soudobé grafické tvorby Cornelia Bose.²¹⁷ V jeho rukopisech se také většinou neobjevuje druhově určité rostlinstvo, ale v bordurové výzdobě dává přednost akantovým palmetám „*kombinující laločnaté a pružně zvlněné tvary s přetáčeními okraji do bobulovitých či zavinitých výhonků*“,²¹⁸ často zakončenými seříznutými větvičkami a doplněnými zlatými kapkami. Z

²¹² Teplický graduál (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 1) 1560, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTIL 1906, 185; KROPÁČEK 1952a, 122; MADĚRA 2001a, 102–106; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 116–130; GRAHAM 2006, 538–541; MICHLOVÁ 2007, 125–135; SOUČKOVÁ 2015b, 48; ŽIŽKOVÁ/MICHLOVÁ 2015; SVITÁKOVÁ 2016, 91–99.

²¹³ Lounský graduál (Louny, Státní okresní archiv, sign. I G 9) 1561–1563, výběrová bibliografie k rukopisu: KROPÁČEK 1952, 111–115; KROPÁČEK 1952b, 53–57; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 131–142; GRAHAM 2006, 270–272; SVITÁKOVÁ 2016, 101–107.

²¹⁴ Teplický kancionál (Teplice, Regionální muzeum, sign. Ms 2) 1566, výběrová bibliografie k rukopisu: PUDILOVÁ 1973, 43; ŽIŽKOVÁ 1994; ŽIŽKOVÁ 1995, 33–55; MADĚRA 2001a, 106–107; KRATOCHVÍLOVÁ 2003a, 116; MICHLOVÁ 2007, 125–135; ŽIŽKOVÁ/MICHLOVÁ 2015.

²¹⁵ Klatovský český graduál (Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače, sign. MS 1) 60. léta 16. století + Dvě samostatná folia (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A c 86/2, I A c 86/3) 1560, výběrová bibliografie k rukopisu: KRÍŽEK 1855, 188–189; BRABEC 1938, 137–151; KROPÁČEK 1952b, 51–53; KROPÁČEK 1952a, 75–76; GRAHAM 2006, 222–224; ŽIŽKOVÁ 2007, 11; ŠÁROVCOVÁ 2010, 462–465; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 14, 44, 73, 94, 144, 55#–59#; KUBÍK 2013, 264–265.

²¹⁶ Rybařovský graduál (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Mus. Hs. 15509) 1568, výběrová bibliografie k rukopisu: RYBIČKA 1865b, 84–88; PUDILOVÁ 1973, 45; GRAHAM 2006, 586–589; ŠÁROVCOVÁ 2011, 147#–148#.

²¹⁷ K němu zvl. SCHELE 1965.

²¹⁸ KUBÍK 2010, 208, obr. Ad. Tab. II. 4 - c1.

Ornysových rukopisů, které byly sepsány v dílně Jana Táborského, je nejuvýpravnější *Staroměstský graduál*.²¹⁹ Ten obsahuje několik větších figurálních iniciál s pestře řešeným koloritem a náročnější kompozicí. Stylově je výzdoba staroměstského kodexu nejbližše Malostranskému graduálu, jenž byl však sepsán u Jana Kantora Starého.

Svým způsobem syntézu stylů 2. poloviny 16. století dokládá *dvoudílný Křižovnický graduál*.²²⁰ Na jeho prvním díle se podíleli tři iluminátoři – Fabián Pulěč, Matouš Ornys a Matyáš Hutský z Křivoklátu. Druhý svazek je dílem Hutského a jeho přítele Ambrože Ledeckého. Nej kvalitnější částí prvního svazku se jeví folio s nádherně namalovanou Nejsvětější Trojicí, typu Trůnu milosti, kterou vytvořil Matouš Ornys z Lindperka. Ostatní iluminace jsou ledabyleji provedené a většina z nich je prací Matyáše Hutského, jenž podobně jako Ornys musel spolupracovat s Táborského písarskou dílnou. Jak Ornys, Hutský, tak i Ambrož Ledecký, spolupracovali později s druhým tehdejším vlivným písařem, Janem Kantorem Starým. Z dílny Jana Táborského patrně pocházejí i *Písně chval božských z Knihovny Národního muzea*²²¹ a *Český zpěvník od dominikánů*,²²² které byly oba iluminované Matyášem Hutským z Křivoklátu. V těchto dvou zpěvnících se objevují především velmi zjednodušené figurální výjevy, které se omezují na zobrazení nejnutnějších postav toho kterého biblického výjevu. Styl Matyáše Hutského se projevuje schematicky naznačenou typikou tváří a lazurně pojatou krajinnou scénérií, bez důrazu na detail. Zároveň můžeme v jeho tvorbě pozorovat jisté ikonografické obměny, které se u jiných iluminátorů neobjevují. Jedním z nich je kryptoportrét donátorky v Českém zpěvníku od dominikánů a dále netradiční ztvárnění Poslední večeře v Křižovnickém graduálu, kde je Jidáš vydělen ze společenství apoštolů a postaven s měšcem v ruce za tělo iniciály.

²¹⁹ Staroměstský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 40) 1561–1567, výběrová bibliografie k rukopisu: BERINGER 1892, 87–88; VACKOVÁ 1968, 382; ŠRONĚK 1997b, 364; KROPÁČEK 1997b, 464, V/551; GRAHAM 2006, 380–383; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334; SOUČKOVÁ 2012.

²²⁰ Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, depositum knihovny rytířského řádu křižovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592, výběrová bibliografie k rukopisu: CHYTL 1906, 183–184; WINTER 1909, 195; KROPÁČEK 1952a, 107–109; KROPÁČEK 1952b, 44–47; VACKOVÁ 1968, 381, 384; PUDILOVÁ 1973, 38; PRAŽÁK 1980, 73–75; STEJSKAL/ PETRŮ: 1997, nepag.; ŠRONĚK 1997a, 56; ŠRONĚK 1997b, 363; BRODSKÝ 2000, 316–317, 319; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334; GRAHAM 2006, 412–414; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 451–458; SVITÁKOVÁ 2016, 99. Křižovnický graduál (Praha, NK ČR, depositum Rytířského řádu Křižovníků s červenou hvězdou, sign. XVIII A 6) 1559–1592, bibliografie k rukopisu: KRÍŽEK 1855, 188; Kniha památní na sedmileté založení českých křižovníků s č. hv. (1233–1933). KROPÁČEK 1952a, 107, 110; KROPÁČEK 1952b, kat. č. 17, 48–49; KROPÁČEK 1997d, 463; KRATOCHVÍLOVÁ 2005b, 323–334; GRAHAM 2006, 409–411; ŠÁROVCOVÁ 2010a, 451–458.

²²¹ Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16) 60. léta 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, 14; VACKOVÁ 1968, 384; BRODSKÝ 2000, 6; BRODSKÝ 2012, 23, obr. 291, 292.

²²² Český zpěvník od dominikánů (Praha, Národní archiv, fond Řádový archiv dominikánů, stará signatura č. 257, ŘD 410), asi 70.–80. léta 16. století, bibliografie k rukopisu: GRAHAM 2006, 506–508; ŠÁROVCOVÁ 2011a, 203#–204#; SOUČKOVÁ 2014b, 82–87.

Poslední kodexy, které můžeme s Janem Táborským spojit, jsou poněkud rustikální *Graduál z Britské knihovny*²²³ a dále *Kancionál Betlémské kaple*.²²⁴ V rukopise z Britské knihovny, který byl pravděpodobně užíván v Týnském chrámu,²²⁵ je patrný pokles úrovně výzdoby, na nichž se podíleli iluminátoři Ambrož Ledecký a Pavel Bílý. K tomuto exempláři patří také *Písně chval božských*,²²⁶ které jsou patrně jeho třetím dílem, majícím iluminované pouze jedno folio, jehož iluminátor vzešel z okruhu Matyáše Hutského z Křivoklátu. Výzdoba Kancionálu z Betlémské kaple, pokud pochází z dílny Jana Táborského, tak vznikla patrně až po jeho smrti a je výsledkem práce iluminátora Adama Cibuse. Rukopis zahrnuje několik celostranných, lazurně pojatých iluminací, včetně upálení Mistra Jana Husa. Nejzajímavějším foliem se zde jeví zobrazení přijímání pod obojí, které ilustruje dobové zvyklosti a představuje možná skutečný interiér Betlémské kaple.

CÍLE, METODIKA BĀDÁNÍ A PŘÍNOS PRÁCE

Cílem disertační práce je přispět k prohloubení znalostí o umění „české renesance“, a to ve specifické sféře knižní malby, která může dobře poodhlalit jak široké bylo rozpětí jejich zdrojů, tak i zpřesnit pozici dobového českého umění v kontextu střední Evropy. Téma obecně vyplňuje prostor mezi pečlivě studovaným uměním pozdní gotiky na straně jedné a rudolfínským uměním na straně druhé. Disertace si dále vytyčila cíl utřídít jednotlivé zpěvníky z dílny Jana Táborského a zejména naznačit, kdo by mohl být hlavním iluminátorem toho kterého kodexu, i když si je autorka plně vědoma, že zmíněné hypotézy nemusejí být definitivní, vzhledem k obsáhlému fondu sledovaných iluminací. Jak již bylo zmíněno, v chorálních rukopisech 16. století lze sledovat pozvolný přechod gotických výzdobných motivů k renesančním až manýristickým prvkům, jež se ke konci století projevují monumentálněji řešenými iluminacemi či groteskní ornamentikou. Ta v mnoha případech nahrazuje pozdně gotický akant. Ve figurálních výjevech jsou starší vzory kompozic Martina Schongauera a Albrechta Dürera vytlačovány především ilustracemi francouzského kreslíře Bernarda Salomona, jehož přínos není v literatuře dosud plně zpracován. Nedílnou součástí téměř každé bohatě iluminované chorální knihy jsou i portréty donátorů, kteří jsou hlouběji v 16. století zobrazováni ve formě polopostavy. Tyto podobizny tak navazují na typ zobrazení

²²³ Graduál z Britské knihovny (London, British Library, Add MS 16175) 1570, výběrová bibliografie k rukopisu: GRAHAM 2006, 260–263; BAŤA 2011, 80–81; PAVLÍKOVÁ 2012, 113–116; ŠÁROVCOVÁ 2014b, 250–278; ŠÁROVCOVÁ 2014c, 34–40.

²²⁴ Kancionál Betlémské kaple (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 15) 2. pol. 16. století, výběrová bibliografie k rukopisu: BARTOŠ 1926, 14; VACKOVÁ 1968, 384; BRODSKÝ 2000, 5; ŠÁROVCOVÁ 2010b, 4–11.

²²⁵ BAŤA 2011, 80–81.

²²⁶ III. díl Písní chval božských (Praha, NK ČR, sign. XXIII B 8) 1578, výběrová bibliografie k rukopisu: ŠRONĚK/ROHÁČEK/DANĚK 1999, 308; BAŤA 2011, 80–81; PAVLÍKOVÁ 2012, 113; ŠÁROVCOVÁ 2014b, 251–254.

běžný pro závěsné malby především v dvorském prostředí, jež jsou ovšem ze svého monumentálního měřítka převedeny do podoby miniatury a objevují se jak ve vnitřních polích iniciál, tak v bordurách nebo v některých případech i ve formě celostranné výzdoby.

Iluminace ručně psaných zpěvníků tvoří díky svým převážně měšťanským objednavatelům osobitý protipól k dvorskému umění, které dosáhlo evropského věhlasu především za vlády Rudolfa II., na jehož dvoře se soustředily velké malířské osobnosti.²²⁷ Umění císařského dvora zastínilo v mnohém měšťanskou kulturu té doby,²²⁸ a tím lze vysvětlit většinově malý zájem historiků umění o renesanční iluminované graduály, které jsou často hodnoceny jako anachronismus, tedy přežitek středověku.²²⁹ Chorální rukopisy však představují poslední vzepětí knižní malby před jejím téměř úplným zánikem. V 17. století již nebyla taková poptávka po monumentálních iluminovaných kodexech a nepanovala svoboda vyznání, v které již nebyl prostor pro existenci utrakvistických literátských bratrstev.²³⁰ Výzdoba zpěvníků 16. století tak představuje svébytný projev měšťanské kultury a svým způsobem i specifickou oblast umění renesance v českých zemích. Navíc jsou tyto rukopisy zajímavé nejenom svojí výzdobou, ale i z muzikologického či lingvistického hlediska. Jejich zkoumání otevírá mnoho dalších otázek jak ze sféry výtvarné, tak z hlediska mnoha jiných humanitních disciplín. Katalog disertační práce, jež obsahuje 27 svazků rukopisů, může tedy posloužit jako materie pro badatele jak z oblasti dějin umění, tak i z jiných oborů.

Disertace je tedy jednak syntetická, shrnující závěry předešlých badatelů z různých disciplín, tak zároveň přináší vlastní poznatky na základě komparace jednotlivých miniatur mezi sebou a srovnáním iluminací s rytinami. Soudobé grafiky střídají od 15. století pozici středověkých exemplů a slouží malířům různé úrovně. Jejich analogie lze dohledat i v nástěnné malbě. V disertační práci je tedy užita kodikologická, stylová a ikonografická analýza jednotlivých rukopisů a jejich iluminovaných folií. Dle pramenných dokladů, na základě literatury a rozboru výzdoby bylo s Janem Táborským spojeno dvacet pět svazků rukopisů (resp. 27), u kterých můžeme předpokládat autorství jeho dílny a zároveň jsou určeni v mnoha případech iluminátoři jednotlivých kancionálů a jejich inspirační zdroje.

---

²²⁷ K umění na dvoře Rudolfa II. např. KAUFMANN 1988; FUČÍKOVÁ 1997a; FUČÍKOVÁ 1997b. K době Rudolfa II. z historického hlediska např. JANÁČEK 1987.

²²⁸ V nedávné době vznikla disertační práce věnující se např. hudební kultuře v renesanční Praze viz BAŤA 2011.

²²⁹ Zvl. názor J. Vackové viz VACKOVÁ 1968, 379–393.

²³⁰ Samozřejmě i v 17. století existují iluminované hudební rukopisy, avšak nevznikají v takové míře a jejími objednavateli nejsou utrakvistická bratrstva, ale kupříkladu řády, např. *Antiphonale et graduale ordinis Frantrum Minorum* (Plzeň, Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, sign. 21 M T 188) 1677, k rukopisu: LINDA 2010, 129–131.

**SEZNAM VYBRANÉ ZKRÁCENĚ CITOVANÉ A POUŽITÉ LITERATURY, DIPLOMOVÝCH
PRACÍ (kompletní seznam viz I. svazek disertační práce)**

- BERINGER 1890–1892 — Jan BERINGER: O českých miniaturách. (Z lit. pozůstalosti architekta Ant. Bauma uveřejňuje J. Beringer) In: PA XV, 1890–1892, 15–22, 85–94, 145–148, 275–280
- BRODSKÝ 2000 — Pavel BRODSKÝ: Katalog iluminovaných rukopisů Knihovny Národního muzea v Praze. Praha 2000
- BRODSKÝ 2005–2006 — Pavel BRODSKÝ: Iluminované rukopisy v Christian–Weise–Bibliothek v Žitavě. In: Studie o rukopisech XXXVI, 2005–2006, 243–270
- BRODSKÝ 2007 — Pavel BRODSKÝ: Graduál Sobotecký. In: Od Ještěda k Troskám. Vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí, 2007, 187–191
- BRODSKÝ 2012 — Pavel BRODSKÝ: Krása českých iluminovaných rukopisů. Praha 2012
- BRODSKÝ/PAŘEZ 2008 — Pavel BRODSKÝ/Jan PAŘEZ: Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny. Praha 2008
- DROBNÁ 1955 — Zoroslava DROBNÁ: Janíček Zmílelý z Písku a Jenský kodex. In: Umění III, 1955, 181–204
- DROBNÁ 1955b — Zoroslava DROBNÁ: Rytina Schongauerova v ilustracích Jenského kodexu. In: ČNM 124, 1955, 39–46
- FRIEDL 1955–1956 — Antonín FRIEDL: Česká a moravská knižní malba XI.– XVI. století. Praha 1955–1956
- FUČÍKOVÁ 1997a — Eliška Fučíková (ed.): Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy [výstava, Praha 30. května - 7. září 1997]. Praha 1997
- FUČÍKOVÁ 1997b — Eliška Fučíková (ed.): Rudolf II. a Praha: císařský dvůr a residenční město jako kulturní a duchovní centrum střední Evropy (katalog vystavených exponátů). Praha 1997
- GRAHAM 1998 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Utraquist Eucharistic Documents of the Jagiellonian Era 1471–1526. Toronto 1998
- GRAHAM 1999 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: The Litoměřice Gradual of 1517. Praha 1999
- GRAHAM 1999–2000 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Three More Jan Táborský Graduals. In: Studie o rukopisech XXXIII, 1999–2000, 229–244
- GRAHAM 2000 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Bohemian Scribes and Illuminators in the Jagiellonian Era (1471–1526). In: Scriptorium 54/2, 2000, 319–341
- GRAHAM 2001 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Jan Táborský and the Vodňany kancionál. In: Studie o rukopisech XXXIV, 2001, 215–240
- GRAHAM 2006 — Barry Frederic Hunter GRAHAM: Bohemian and Moravian Graduals 1420–1620. Turnhout 2006
- HOMOLKA 1978 — Jaromír HOMOLKA et al.: Pozdně gotické umění v Čechách: 1471–1526. Praha 1978
- HORNÍČKOVÁ/ŠRONĚK 2010 — Kateřina HORNÍČKOVÁ/Michal Šroněk (eds.): Umění české reformace 1380–1620 (kat. výst). Praha 2010
- CHYTIL 1896 — Karel CHYTIL: Vývoj miniaturního malířství za doby králů rodu Jagellonského. Praha 1896
- CHYTIL 1906 — Karel CHYTIL: Malířstvo pražské XV. a XVI. věku a jeho cechovní kniha staroměstská z let 1490–1582. Praha 1906
- KAUFMANN 1988 — Thomas DaCosta KAUFMANN: The School of Prague: Painting at the Court of Rudolf II. Chicago 1988

- KLÍPA/OTTOVÁ 2015 — Jan KLÍPA/ Michaela OTTOVÁ et al.: Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí. Praha 2015
- KRÁSA 1990a — Josef KRÁSA: České iluminované rukopisy 13.–16. století. Praha 1990
- KRÁSA 1990b — Josef KRÁSA: Epilog středověké iluminace. In: BOHATCOVÁ 1990, 107–116
- KRATOCHVÍLOVÁ 2003a — Martina KRATOCHVÍLOVÁ: Severočeské iluminované graduály (diplomová práce na FF UK). Praha 2003
- KREN 1983 — Thomas KREN (ed.): Renaissance Painting in Manuscripts. Treasures from the British Library. New York/London 1983
- KROPÁČEK 1952a — Jiří KROPÁČEK: České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř (diplomová práce na FF UK). Praha 1952
- KROPÁČEK 1952b — Jiří KROPÁČEK: České kancionály 16. století a iluminátor Fabián Pulěř. Katalog. (diplomová práce na FF UK) Praha 1952
- KUBÍK 2015a — Viktor KUBÍK: Knižní malba v Krušnohoří. In: KLÍPA/ OTTOVÁ 2015, 97–106
- KURTH 1963 — Willi KURTH: The Complete Woodcuts of Albrecht Dürer. New York 1963
- RYBIČKA 1848 — Antonín RYBIČKA: O starožitnostech a umělcích Chrudimských. In: Časopis českého Museum 22, 1848, 415–435
- RYBIČKA 1857 — Antonín RYBIČKA: Malíř Matouš Ornys z Lindperka. In: PA II, 1857, 90–91
- RYBIČKA 1857b — Antonín RYBIČKA: České kancionály královehradecké. In: PA II, 1857, 182–184
- RYBIČKA 1865a — Antonín RYBIČKA: Český kancionál Čáslavský. Tři kancionály nacházející se v cis. kr. dvorské bibliotéce Vídeňské. In: PA VI, 1865, 52–56
- RYBIČKA 1865b — Antonín RYBIČKA: Kancionál Rybařovský od sv. Kříže Většího v Praze. Tři kancionály nacházející se v cis. kr. dvorské bibliotéce Vídeňské. In: PA VI, 1865, 84–88
- RYBIČKA 1881 — Antonín RYBIČKA: Český kancionál Litomyšlský. In: PA XI, 1881, 56–64
- SCHELE 1965 — Sune SCHELE: Cornelis Bos. A Study of the Origins of the Netherland Grottesque. Stockholm 1965
- STEJSKAL 1976 — Karel STEJSKAL: Matouš Ornys a jeho „rod císaře Karla IV.“ K otázce českého historizujícího manýrismu. In: Umění XXIV, 1976, 13–58
- ŠÁROVCOVÁ 2011a — Martina ŠÁROVCOVÁ: Ikonografie česky psaných utrakvistických graduálů (nepublikovaná disertační práce na FF UK). Praha 2011
- ŠRONĚK 1997a — Michal ŠRONĚK: Pražští malíři: Mistři, tovaryši, učedníci a štolíři v Knize Staroměstského malířského cechu. Biografický slovník. Praha 1997
- URBÁNKOVÁ 1957 — Emma URBÁNKOVÁ: Rukopisy a vzácné tisky pražské Universitní knihovny. Praha 1957
- VACKOVÁ 1968 — Jarmila VACKOVÁ: Podoba a příčiny anachronismu. In: Umění XVI, 1968, 379–393
- VOCEL 1859 — Jan Erazim VOCEL: Miniatury české XVI. století (separát z PA III, 1859, 241–257). Praha 1859
- WINTER 1909 — Zikmund WINTER: Řemeslnictvo a živnosti XVI. věku v Čechách. Praha 1909
- ŽIŽKOVÁ 2007 — Jitka ŽIŽKOVÁ: Repertoár jednohlasých písní adventního a vánočního období v rukopisech Jana Táborského z Klokotské Hory (nepublikovaná disertační práce na FF UK). Praha 2007

SEZNAM VYBRANÝCH POUŽITÝCH PRAMENŮ
(kompletní seznam pramenů viz I. svazek disertační práce)

- Čáslavský graduál (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, sign. Mus. Hs. 15503) 1557
Českobrodský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII B 20) 1557
Český zpěvník od dominikánů (Praha, Národní archiv, fond – Řádový archiv dominikánů, stará signatura č. 257, sign. ŘD 410) asi 60.–80. léta 16. století
Graduál z Britské knihovny (London, British Library, Add MS 16175) 1570
Graduál z knihovny Arcidiecézního muzea v Kroměříži (Kroměříž, Arcidiecézní muzeum Kroměříž, inv.č. 21428) 40.–80. léta 16. století
Chrudimský český graduál (Chrudim, Regionální muzeum v Chrudimi, inv. č. 12579) 1570
Chrudimský latinský graduál (Chrudim, Regionální muzeum v Chrudimi, inv. č. 12580) 1530–1549
Kancionál Betlémské kaple (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 15) 2. polovina 16. století
Klatovský český graduál (Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 1/ MS 1) 60. léta 16. století
Klatovský latinský graduál (Klatovy, Vlastivědné muzeum Dr. Hostače v Klatovech, sign. CS KL 403) 1537–1585
Křížovnický graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, depositum knihovny rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A 7) 1559–1592
Křížovnický graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, depositum knihovny rytířského řádu křížovníků s červenou hvězdou, sign. Kříž. XVIII A 6) z let 1559–1592
Litoměřický český graduál (Praha, Královská kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DA I 6) 1543
Litoměřický graduál (Lovosice, Státní okresní archiv Litoměřice, sign. IV C 1) počátek 16. století
Litomyšlský graduál (Litomyšl, Regionální muzeum v Litomyšli, inv. č. R–203, přír. č. 104/1970) 1561–1563
Lounský graduál Jana Táborského (Louny, Státní okresní archiv Louny, sign. I G 9) 1563
Písně chval božských – III. díl (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XXIII B 8) 1578
Písně chval božských (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A 16) 60. léta 16. století
Rybařovský graduál (Wien, Österreichische Nationalbibliothek, Mus. Hs. 15509) 1568
Sobotecký graduál (Jičín, Státní okresní archiv Jičín, Fond – Archiv města Sobotky, kniha 9) 1. pol. 16. století
Staroměstský graduál (Praha, Národní knihovna České republiky, sign. XVII A 40) 1561–1567
Svatovítský graduál (Praha, Muzeum hlavního města Prahy, inv. č. 9 261) 1552
Svatovítský graduál (Praha, Archiv Pražského hradu, sign. P 10) 1551–1552
Teplický graduál (Teplice, Regionální muzeum v Teplicích, sign. Ms 1) 1560
Teplický kancionál (Teplice, Regionální muzeum v Teplicích, sign. Ms 2) 1566
Vodňanský kancionál (Vodňany, Městské muzeum a galerie Vodňany, inv. č. 16) 1543
Zlomky graduálu z Knihovny Národního muzea (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A c 112) kolem 1610
Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, Knihovna Národního muzea, sign. I A c 109) 1559–1561
Zlomky Kaňkovského graduálu (Praha, Národní galerie v Praze – Sběrka grafiky a kresby, inv. č. K4294/ K4295/ K4296) 1559
Žlutický graduál (Praha, Památník Národního písemnictví, sign. TR I 27) 1558–1565

SUMMARY

Jan Taborský of Klokotská Hora (1499–1572) was a scribe and an owner of a scribe manufactory. We can associate 25 volumes of songbooks with his workshop, in whose creation participated a number of helpers, amanuenses and illuminators. Because of the relatively long life of Jan Táborský there is a visible difference in style, gradually transforming from the Gothic to the Renaissance.

In the first half of the 16th century the manuscripts of his workshop have modest decoration with tiny figural motifs, and we can categorize them as subscribing to the Late-Gothic idiom. This group consists of the Latin Chrudim Gradual, the Sobotka Gradual, the Latin Klatovy Gradual and the Gradual from the Archdiocesan Library in Kroměříž. Other manuscripts, except the Vodňany Hymn-book which has only three calligraphic initials, may be included in the second group categorized as Renaissance manuscripts.

The Late-Gothic manuscripts of Jan Taborský from the first half of the 16th century have the iconographic motifs composed in the style of the Jagiellonian manuscripts. For example, the folios with Kyrie usually contain a standing figure of the Man of Sorrows, while the Renaissance manuscripts show a kneeling King David before the Man of Sorrows in the heavens. Another instance is the motif of "Christ Pantocrator", which is later replaced by the motif of the Twenty Four Elders Worshipping the Lord.

Because of their specific type of acanthus leaves and figural scenes, the adornment of the Chrudim Gradual and the Sobotka Gradual are closely related to the manuscripts from the workshop of Janíček Zmilelý of Písek. However, in the Sobotka Gradual there is an arabesque consisting of masks, caryatids, vases, festoons, etc., that heralds the arrival of a new form. In this manuscript there is also a damaged miniature with the Burning of Jan Hus at the Stake, which serves as a definite indicator of the manuscript's Utraquist commissioner. Later, the depiction of Master Jan Hus mainly occurs in the graduals of the second half of the 16th century.

The Latin Klatovy Gradual and the Gradual from the Archdiocesan Library in Kroměříž have ornamental decoration consisting of multi-colored acanthus leaves, and it is therefore possible that it is the work of a scribe and not of an illuminator. Indeed, it is perhaps the work of Jan Taborský himself. We can assume the same about the Vodňany Hymn-book, which contains only low-quality calligraphic initials. However, in the Gradual from the Archdiocesan Library there is an initial with a painted leaping hare, reminiscent of the work of Matyáš Hutský of Křivoklát who later collaborated with Jan Táborský of Klokotská Hora. The Czech Litoměřice Gradual occupies a unique place in the list of manuscripts by Jan

Taborský, because it contains only tiny figural motifs in margins, and a major part of its decoration is made up of variously composed arabesques. According to documents, the manuscript contained even certain larger figural decorations which were excised from it during the 18th–20th century.

After 1550, the quality of the illuminations in manuscripts from Taborský's workshop greatly increased. Jan Taborský of Klokotská Hora began to cooperate with the painter Fabian Pulěř, born in Ústí nad Labem, who is depicted with him in the St. Vitus Gradual. This depiction probably symbolizes the close relationship which the portrayed men shared. The first part of the St. Vitus Gradual is the most grandiose manuscript produced in the Taborský workshop. The decoration of this songbook contains not only the complex figural motifs, composed on the basis of woodcuts by Albrecht Dürer, but also the ornamental components comprising the generically identifiable vegetation – vines, thistle, rose etc., and the lobulated types of acanthus leaves.

The St. Vitus Gradual is also the first handwritten book from the Taborský workshop where the decoration on several of the folios is based on typological parallelism which draws from the richly illuminated hymn–books from the late 15th century. In the second part of the St. Vitus Gradual there is a group portrait of singing canons which occupies a specific position in the context of 16th century book painting. Generally, the choral manuscripts were mainly created for middle–class customers, thus the more common depiction is a portrait of singing townsmen.

The fragments of the Kaňk Gradual, primarily the folios with the Burning of Jan Hus and the Executions of Miners, hold a significant position in the work of Fabián Pulěř. They have a monumental scale and the illuminator's skill in composing a landscape with long vistas is considerable. The illumination with the Burning of Hus is also interesting from an iconographic standpoint because Jan Hus is not wearing a heretical cap on his head, nor is it lying at his feet, as it appears on the illumination of the same theme in the Large Latin Litoměřice Gradual. Rather, Jan Hus is shown bareheaded and tied to the stake, while the Man of Sorrows appears in the heavens with an angel holding a laurel wreath, prepared to crown Jan Hus.

The craftsmanship of the decoration of the St. Vitus Gradual and the fragments of the Kaňk Gradual are comparable to the manuscript created for a brotherhood in the town of Žlutice. This manuscript contains many portraits of the donors, mostly kneeling with hands clasped in adoration, and four miniatures painted in full-page format with the municipal emblem and coat of arms of the nobility associated with that location.

In other manuscripts on whose decoration Fabian Pulěř participated, especially in the Čáslav Gradual, there is a noticeable decrease of quality, probably due to the collaborative work system of his workshop. Apart from this, we can detect additional painted folios in several songbooks which probably originated during the time when the manuscripts were found in the hands of donors. The Český Brod Gradual, for instance, contains the decoration later attributed to the painter Jan Sadovský, who was a member of the painters' guild. Other cases are several rustic illuminations in the Teplice Gradual and the Louny Gradual which are probably the work of local, uneducated artists.

The Teplice Gradual and the Teplice Hymn–book are interesting for the preserved initials with the Burning of Jan Hus, clearly identifying the confession of their donors. These miniatures escaped the ravages of the counter–reformation committee which destroyed the illuminations of the same theme in the aforementioned Sobotka Gradual and the Žlutice Gradual.

In addition, the Teplice Gradual contains a depiction of a singing brotherhood painted in full–page format, which was created during the 80's and the 90's of the 16th century and stylistically resembles the work of Matouš Radouš in the Hradec Králové Gradual. In the second volume of the manuscript from Teplice and on several pages in the Louny Gradual there is also a different style of decoration, which is likely a result of the work done by the illuminator Matouš Ornys of Lindperk and his workshop. He became the main illuminator cooperating with the scribal workshop of Jan Taborský after the death of Fabián Pulěř.

The workshop of Matouš Ornys contributed to the decoration of the Czech Klatovy Gradual and the Gradual of Štěpán Rybář whose decoration is closely related to the Litomyšl Gradual. In the work of Matouš Ornys there is an apparent preoccupation with anatomically correct human figures and convincingly painted landscapes. Unlike Pulěř, Ornys does not paint tiny pictures in margins ("*drolerie*"), but rather focuses on the Renaissance ornamentation – arabesques which are a response to the contemporary engravings by Cornelis Bos. Matouš Ornys usually does not paint generically identifiable vegetation such as grapes, roses, etc. in the margins, but only acanthus leaves often ending in truncated branches and accompanied by golden drops. From the manuscripts decorated by Ornys and written in the Taborský workshop, the Old Town Gradual is of the highest quality. This manuscript contains several large colorfully–designed figural initials with convincing compositions. The style of its decoration is the closest to the Lesser Town Gradual which was written in the workshop of Jan Kantor Starý.

The Songbook, which exhibits a synthesis of styles of the second half of the 16th century, is the two-volume Gradual owned by the Order of the Knights of the Cross with the Red Star. Three illuminators participated on its first volume – Fabián Pulěř, Matouš Ornys and Matyáš Hutský of Křivoklát. The adornment of the second volume is the result of the work of Hutský and his friend Ambrož Ledecký. The finest part of the first volume is the beautifully painted depiction of the Holy Trinity in an initial, created by Matouš Ornys. It is of the "Throne of Grace" type. Other decorated folios are mostly painted by Matyáš Hutský, with the exception of the folio 88r with the Tree of Jesse, which was the work of Fabián Pulěř. Much like the work of Ambrož Ledecký, the adornment of Hutský is less convincing than that of Pulěř. After the death of Jan Táborský, Ornys, Hutský and even Ledecký collaborated with the second important scribe in Prague – with Jan Kantor Starý.

The Hymn-book of the Divine Worshipped Song from the Library of the National Museum and the Songbook from the Dominican Archive probably come from the manufactory of Jan Taborský as well. Both of them were illuminated by Matyáš Hutský, however there is a decline in the quality of the decoration in comparison to the above-mentioned manuscripts. These two hymn-books contain very simplified Biblical figural scenes which are restricted to the most necessary figures and are without intricate compositions.

The style of Matyáš Hutský is reflected in the drawing manner combined with watercolor painting, without any attention to detail. In addition, we can distinguish certain iconographic innovations in his work. The first of them is in the figure of Judas in the Last Supper, who is standing with a purse in his hand behind the body of the initial and not sitting among other Apostles at the table in the inner field of the initial. The second innovation is present in the hidden portrait of a female donor in the composition of the Descent of the Holy Spirit.

The last manuscripts which may be associated with the Taborský workshop are the Gradual from the British Library, the Songbook of the Virgin Mary before Týn and the Hymn-book of the Bethlehem Chapel. These manuscripts mostly have a lower quality of decoration, which is the result of the work of Ambrož Ledecký, Pavel Bílý and Adam Cibus.

Generally, all illuminators who collaborated with Jan Táborský were dependent on engravings whose compositions are transferred to their own illuminations. Initially, we can see the reception of woodcuts by Albrecht Dürer, and later the reception of illustrations by Bernard Salomon. We cannot consider the whole scheme of depictions as the product of the painters' own inventiveness because, in most cases, one can trace the reception of contemporary engravings. On the other hand, their own ingenuity lies in their diversity of

colours and in the manner of depicting landscapes in the backgrounds of historiated initials which offer long vistas into the distance, often topped with the peaks of mountains. Biblical scenes are thus put in a compelling space with these long vistas. Using bluish tones, the painters create in the landscape a depth of scenery with elaborate details, which can be considered a harkening back to the Danube School. The question is whether the illuminators knew the masters of the Danube School from their autoptic experience or not.

Because of their ornamental adornment, the decoration of the Jan Táborský songbooks may be placed between the Gothic and the Renaissance traditions. There are mostly acanthus leaves, leaves and fruit of the grapevine, roses and other generically identifiable types of vegetation known from Jagiellonian manuscripts situated into the margins of the folios. Specifically, grapes and roses have a symbolic meaning which is the reason why these plants were still used in ornamental decoration at the turn of the Middle Ages and the Modern Era. The grapevines are usually depicted on a folio dedicated to the Feast of the Corpus Christi, as the symbol of the Eucharist. The rose is associated with the Virgin Mary and Christ, and thus we can see it in the folios dedicated to the Feast of the Assumption of the Virgin Mary or the Pentecost. New elements in the marginal decoration are arabesques and other fantastic ornaments consisting of masks, caryatids, vases, festoons, etc. These adornments were composed on the basis of engravings, particularly from the Dutch patterns of Cornelis Floris or Cornelis Bos, and thus represent the Renaissance, or even Mannerist, style in graduals.

Usual decorative elements of choral books are portraits of townsmen. The first form is that of the medieval votive depiction, known from older manuscripts of the 14th and 15th centuries – i.e. a depiction of kneeling donors in a full figure with hands clasped in adoration, and the second form is a depiction in the format of semi-figure or group portraits which, in their form and size, often compete with pieces of easel painting. Portraits occurring in the 16th century graduals are a specific manifestation of the self–presentation of urban elites in contemporary culture.

Overall, the graduals from the workshop of Jan Táborský may be considered as a good example of illuminations which represent a synthesis of the Late Gothic and Renaissance elements.

SEZNAM PUBLIKACÍ DOKTORANDKY

- Ema SOUČKOVÁ: Dřevořezy Albrechta Dürera jako nositelé inspirace pro renesanční iluminátory v Českých zemích. In: Cultural Transfer. Umělecká výměna mezi Itálií a střední Evropou. Sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů. Praha 2014, 55–60
- Ema SOUČKOVÁ: Výzdoba graduálu z řádového archivu dominikánů. In: Bibliotheca Antiqua 2014. Sborník z 23. konference. Olomouc/Ostrava 2014, 82–87
- Ema SOUČKOVÁ: Sobotecký graduál. In: Vidět – Slyšet – Číst – Rozumět. Sborník příspěvků mezinárodní konference studentů doktorských studijních programů. Praha 2015, 75–78
- Ema SOUČKOVÁ: Objednavatelé graduálů 16. století. In: Studia Historica. Stredoeurópske mesto ako politické, hospodárske a kulturne centrum. Stretnutie mladých historikov IV. Košice 2015, 46–58
- Ema SOUČKOVÁ: Iluminace Chrudimského graduálu. In: Bibliotheca Antiqua 2015. Sborník z 24. konference. Olomouc/Praha 2015, 95–100
- Ema SOUČKOVÁ: Biblické příběhy na renesančních iluminacích [6 nečíslovaných stran]. Praha 2015
- Ema SOUČKOVÁ: Teplický graduál a kancionál. In: Jan KLÍPA/ Michaela OTTOVÁ et al. Bez hranic: umění v Krušnohoří mezi gotikou a renesancí. Praha 2015, 584–585, kat. č. XI–8
- Ema SOUČKOVÁ: Na okraj ke studiu graduálů 16. století v Českých zemích. In: Studia Iuvenilia. Ostrava 2016 (v tisku)
- Ema SOUČKOVÁ: Zobrazení symbolů husitství na renesančních iluminacích. In: Studia Historica 2015. Košice 2016, 49–66
- Ema SOUČKOVÁ: Poznámky k ornamentální výzdobě chorálních rukopisů 16. století. In: Sborník z konference Staré a nové (v tisku)
- Ema SOUČKOVÁ: Iluminátor Matyáš Hutský. In: Sborník z Mezinárodní vědecké konference studentů doktorských studijních programů v oblasti společenských věd (v tisku)
- Ema SOUČKOVÁ: Výzdoba Teplických zpěvníků z druhé poloviny 16. století. In: Ústecký sborník historický (v tisku)